

ISSN 1848-4387

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

**ODSJEK ZA FILOZOFIJU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU**

S i m p o z i j

XIX. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

*Philosophia perennis:
o 800. obljetnici rođenja sv. Tome Akvinskog*

Split, Hrvatska, 3. – 5. travnja 2025.

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35

S y m p o s i u m

XIX MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

*Philosophia Perennis: Celebrating the 800th Birth
Anniversary of St. Thomas Aquinas*

Split, Croatia, April 3–5, 2025

University of Split
Faculty of Humanities and Social Sciences
Poljička cesta 35

Organizatori

Hrvatsko filozofsko društvo
Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

Programski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
dr. sc. Anita Lunić, tajnica
prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
prof. dr. sc. Hrvoje Relja
prof. dr. sc. Dževad Zečić
izv. prof. dr. sc. Davor Balić
izv. prof. dr. sc. Bruno Ćurko
izv. prof. dr. sc. Zoran Dimić
izv. prof. dr. sc. Tomaž Grušovnik
dr. sc. Josip Guć
Antonio Kovačević, mag. phil.

Organizacijski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
dr. sc. Anita Lunić, tajnica
Mira Matijević, poslovna voditeljica
prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
prof. dr. sc. Jasna Jeličić-Radonić
prof. dr. sc. Dunja Jutronić
prof. dr. sc. Hrvoje Relja
prof. dr. sc. Luka Tomašević
izv. prof. dr. sc. Bruno Ćurko
izv. prof. dr. sc. Borislav Dadić
dr. sc. Josip Guć
Danica Radoš, mag. phil.
Antonio Kovačević, mag. phil.

Simpozij se organizira uz potporu

Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske

Sadržaj / Contents

<i>Mislav Kukoč</i> , Uvod: XIX. Mediteranski korijeni filozofije. <i>Philosophia perennis</i> : o 800. obljetnici rođenja sv. Tome Akvinskog / Introduction: XIX Mediterranean Roots of Philosophy. <i>Philosophia Perennis</i> : Celebrating the 800th Birth Anniversary of St. Thomas Aquinas	5
Program simpozija / Programme of the Symposium	11
Sažeci izlaganja / Paper Abstracts	21
Adresar sudionika / Addresses of the Participants	83

Uvod

Mislav Kukoč

Predsjednik Organizacijskog odbora simpozija

XIX. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

Philosophia perennis:

o 800. obljetnici rođenja sv. Tome Akvinskog

Hrvatsko filozofsko društvo i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu organiziraju međunarodni filozofski i interdisciplinarni simpozij *XIX. Mediteranski korijeni filozofije*, koji se održava od 3. do 5. travnja 2025. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu (Poljička cesta 35).

Mediteran je kolijevka zapadnoeuropske filozofije i znanosti koja, zajedno s također mediteranskim naslijeđem hebrejsko-kršćanske religijske tradicije udara temelje zapadnoeuropske kulture i civilizacije. Zapadna filozofija i znanost započinju svoj povijesni razvoj početkom 6. stoljeća pr. Kr. na istočnoj obali Mediterana, u maloazijskim grčkim kolonijama Miletu i Efezu te obližnjim otocima, potom se širi do Eleje i Sicilije, da bi svoj vrhunac postigla u Ateni, jednom od središta antičkog Mediterana. Daljnji razvoj antičke filozofije, od helenizma do srednjovjekovne epohe, preko novih središta filozofske misli Aleksandrije, Antiohije, Kartage i Rima, također je sudbinski vezan za Mediteran. Stvaranje, sukobljavanje i međusobno prožimanje mediteranskih kultura, specifični mediteranski multikulturalizam dao je bitno obilježje daljnjem razvoju filozofije Zapada. Grčka i rimska antika, helenističko-rimsko naslijeđe, Bizant, orijentalne arapske tradicije, uz pečat nove islamske religije stapaju se u islamsko-arapsku srednjovjekovnu filozofiju, kulturu i civilizaciju. Bizantinci su grčku filozofiju prenijeli Arapima, a oni, posredstvom križarskih ratova, preko svojih vodećih filozofa, Avicene, Averroesa, Ibn Halduna, vratili Europi u njoj već zaboravljeno naslijeđe Aristotelove filozofije.

To su samo neke od početnih premisa i mogućih naputaka za tematiziranje sadržaja simpozija *Mediterranski korijeni filozofije*. Dakako, ne i jedini. Sljedeći aspekt koji ulazi u tematski okvir simpozija odnosi se na utemeljenje hrvatske filozofije, koja se, kako u svojim početcima, tako i u najsjajnijim vrhuncima, korijeni u mediteranskom dijelu svojega višeregionalnoga kulturnog identiteta. Počev od Hermana Dalmatina, preko Marka Marulića, pa do Matije Vlačića Ilirika, Frane Petrića i Ruđera Boškovića, da spomenemo samo najznamenitija imena.

Treći sklop što ulazi u okvir teme simpozija odnosi se na filozofsko, ali i interdisciplinarno promišljanje specifičnosti mediteranskog multikulturalnog prostora koji je iznjedrio aktualne međucivilizacijske napetosti koje prijete globalnim sukobom civilizacija, ali otvaraju i mogućnosti dijaloga i pomirenja. S tim u svezi otvaraju se pitanja koja se, među ostalim, promišljaju na simpoziju:

- Utječu li *mediteranski korijeni filozofije* na nastanak i razvoj suvremene filozofije Mediterana?
- Filozofsko promišljanje mediteranskog multikulturalizma
- Poticaji mediteranske filozofije za utemeljenje globalnog ethosa kao pretpostavke međucivilizacijskog dijaloga
- Filozofija Mediterana kao globalizacijska paradigma.

Uz naznačenu stalnu tematiku *Mediterranskih korijena filozofije*, ove godine posebnu pozornost posvećujemo filozofiji sv. Tome Akvinskog. Grandiozan opus Tome Akvinskoga, najvećeg srednjovjekovnog mediteranskog mislioca, čiju 800. obljetnicu ovim simpozijem obilježavamo, uključuje filozofsko-teološku sintezu te uspostavu harmonije, uzajamne nadopune i međusobna uvažavanja filozofije, religije i znanosti. Osnovna je značajka tomističke filozofije realistička metoda koja filozofski tematizira zdravorazumsko iskustvo, dok trajna intelektualna atraktivnost filozofije Tome Akvinskoga proizlazi iz spekulativnih uvida u transcendenciju kojoj je usmjerena njezina metafizika bitka. Stoga ne čudi što je stoljetna tradicija kršćanske filozofije Tominoj filozofiji dodijelila titulu *philosophia perennis* – vječna filozofija.

Nastavljajući tradiciju promoviranja novih izdanja tematski vezanih uz *Mediterranske korijene filozofije*, na simpoziju će ove godine biti predstav-

ljeno pet publikacija tematski usmjerenih na Tominu i tomističku filozofiju kao središnji topos ovogodišnjeg skupa. Ante Vučković će, zajedno s njihovim autorom, predstaviti tri monografije Hrvoja Relje: *Philosophia perennis. Sintesi tomista* (Rim, 2024.), *Metafizika bitka* (koautor: Jure Ivić; Split, 2024.) i *Tomistička filozofija* (Zagreb, 2021.); dok će Hrvoje Relja zajedno s autorom predstaviti dvije knjige Predraga Milidraga: *Ustrojstvo stvorenog bića u De ente Tome Akvinskog* (Beograd–Novi Sad, 2019.) te *Opažanje i čulna spoznaja kod Tome Akvinskog* (Beograd, 2021.)

Tematski blokovi s prethodnih simpozija objavljeni su u časopisima *Filozofska istraživanja* br. 107, 116, 137, 146 i 162 te *Metodički ogledi* br. 33, 34 i 40, kao i u opsežnim zbornicima *Filozofija Mediterana* (HFD, Zagreb, 2009.), *Mediteranski korijeni filozofije* (HFD–FFST, Zagreb–Split, 2016.) i *Filozofija i kultura Mediterana* (HFD–FFST, Zagreb–Split, 2023.), a što neprijeporno potvrđuje dojam da *Mediteranski korijeni filozofije* ostavljaju zamjetan materijalni i duhovni trag u mediteranskom duhovnom prostoru.

Introduction

Mislav Kukoč

President of the Organization Committee of the Symposium

XIX MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

*Philosophia Perennis: Celebrating the 800th Birth Anniversary
of St. Thomas Aquinas*

The Croatian Philosophical Society and the Department of Philosophy at the Faculty of Humanities and Social Science, University of Split are organizing the international and interdisciplinary symposium *XIX Mediterranean Roots of Philosophy*, which will take place on April 3–5, 2025, at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split (Poljička cesta 35).

The Mediterranean is the cradle of Western philosophy and science, which, together with the Mediterranean heritage of Hebrew-Christian religious tradition, sets the foundations of Western European culture and civilization. Western philosophy and science began their historical development at the start of the 6th century BC on the eastern shores of the Mediterranean Sea, specifically in Asia Minor, in the Greek colonies of Miletus and Ephesus and surrounding islands; it then spread to Elea and Sicily and reaches its peak in Athens, one of the centers of the ancient Mediterranean. The later development of ancient philosophy, from Hellenism to the medieval epoch, through the new intellectual centers of Alexandria, Antioch, Carthage, and Rome, is also crucially related to the Mediterranean. The creation, conflict, and mutual permeation of Mediterranean cultures and distinctive Mediterranean multiculturalism gave an essential mark to the future growth of philosophy in the West. Ancient Greece and Rome, the Hellenistic-Roman heritage, the Byzantine world, and Oriental Arabic traditions with the mark of the new religion of Islam all blend into Muslim Arabic medieval philosophy, culture, and civilization. The Byzantines introduced the Arabs to Greek philosophy, and they, through the mediation of the Crusades and

the work of its leading philosophers Avicenna, Averroes, and Ibn Haldun, returned the forgotten legacy of Aristotelian philosophy to Europe.

Those are only some of the initial premises and possible suggestions for the topics of the symposium *Mediterranean Roots of Philosophy*; they are not the only ones, of course. The next aspect relevant to the topics of the symposium refers to the foundation of Croatian philosophy, which, both in its beginnings and at its zenith, has its roots in the Mediterranean part of its multiregional cultural identity. Starting with Hermann of Dalmatia, continuing through Marko Marulić and Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus), Frane Petrić (Franciscus Patricius), and Ruđer Bošković (Roger Joseph Boscovich), to mention only the most significant figures.

A third set of themes congenial to the idea of this symposium relates to the philosophical and interdisciplinary reflection of the peculiarities of the Mediterranean multicultural space, which gave birth to the current inter-civilizational tensions threatening to escalate into the clash of civilizations, but also open the possibility of dialogue and reconciliation. That situation naturally suggests the following set of questions discussed at the symposium:

- Do the *Mediterranean roots of philosophy* influence the origin and development of the contemporary philosophy of the Mediterranean?
- Philosophical reflection of the Mediterranean multiculturalism
- Incentives of the Mediterranean philosophy for the establishment of global ethos as a prerequisite of inter-civilizational dialogue
- Philosophy of the Mediterranean as a globalization paradigm

In addition to the ongoing theme of the Mediterranean Roots of Philosophy, this year we are devoting special attention to the philosophy of St. Thomas Aquinas. The grandiose oeuvre of Thomas Aquinas, the greatest Mediterranean thinker of the Middle Ages, whose 800th anniversary we celebrate with this symposium, includes a philosophical-theological synthesis and the establishment of harmony, mutual complementarity and mutual respect between philosophy, religion and science. The basic characteristic of Thomistic philosophy is a realistic method that philosophically addresses the experience of common sense, while the enduring intellectual appeal of Thomas Aquinas' philosophy derives from speculative insights

into the transcendence to which its metaphysics of being is directed. It is not surprising, then, that the centuries-old tradition of Christian philosophy has given Thomas' philosophy the title *philosophia perennis* – eternal philosophy.

Continuing the tradition of promoting new publications thematically related to the *Mediterranean Roots of Philosophy*, five publications will be presented at the symposium this year. All of them are thematically related to Thomas' and Thomistic philosophy, as the central topos of this year's symposium. Together with the author, Ante Vučković will present three monographs by Hrvoje Relja: *Philosophia perennis. Sintesi tomista* (Rome, 2024), *Metafizika bitka [Metaphysics of Being]* (co-author: Jure Ivić; Split, 2024), and *Tomistička filozofija [Thomistic Philosophy]* (Zagreb, 2021); while Hrvoje Relja, alongside the author, will present two books written by Predrag Milidrag: *Ustrojstvo stvorenog bića u De ente Tome Akvinskog [The Organization of the Created Being in Thomas Aquinas' De ente]* (Belgrade–Novi Sad, 2019) and *Opažanje i čulna spoznaja kod Tome Akvinskog [Perception and Sensory Cognition in Thomas Aquinas]* (Belgrade, 2021).

When we add that thematic sections from the past symposia have been published in journals *Filozofska istraživanja* (no. 107, 116, 137, 146, and 162), *Metodički ogledi* (no. 33, 34, and 40), as well as in voluminous proceedings named *Filozofija Mediterana [Philosophy of the Mediterranean]*, published by the Croatian Philosophical Society in Zagreb in 2009, *Mediteranski korijeni filozofije [Mediterranean Roots of Philosophy]* and *Filozofija i kultura Mediterana [Philosophy and Culture of the Mediterranean]*, published in Split and Zagreb in 2016 and 2023 respectively, in the edition of the Croatian Philosophical Society and the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, it is clear, then, that the *Mediterranean Roots of Philosophy* symposium has had a notable material and spiritual influence in the Mediterranean cultural area.

PROGRAM / PROGRAMME

Četvrtak, 3. travnja 2025. / Thursday, April 3, 2025

9.00–9.30 **Otvaranje skupa i pozdravne riječi / Opening ceremony and welcoming speeches**

Mislav Kukoč, predsjednik Programskog i Organizacijskog odbora simpozija / President of the Programme and Organizing Committee of the Symposium

Ivo Džinić, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva / President of the Croatian Philosophical Society

Ljudevit Hanžek, pročelnik Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Head of the Department of Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Ina Reić Ercegovac, dekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

9.30–10.00 **Plenarno predavanje / Keynote lecture**

Hrvoje Relja (Hrvatska/Croatia): Trajna aktualnost tomišćke metafizike / The Enduring Relevance of Thomistic Metaphysics

10.00–10.15 *Rasprava / Discussion*

10.15–10.30 *Pauza za kavu / Coffee break*

10.30–10.45 **Pavol Labuda** (Czech Republic/Češka): Does Rationality Transform the Perceptual Part of the Human Soul? Aristotle and Aquinas on the Difference in the Animality of Horses and Humans / Mijenja li racionalnost perceptivni dio ljudske duše? Aristotel i Akvinac o razlici u animalnosti konja i ljudi

10.45–11.00 **Tornike Goginashvili** (Georgia/Gruzija): Thomas Aquinas' Theory of the *verbum mentis* in the *Commentaries on De*

interpretatione / Teorija Tome Akvinskog o *verbum mentis* u
Komentarima na De interpretatione

- 11.00–11.15 **Andreas Chetkowski** (Bulgaria/Bugarska): From the Ancient Concept of Form to Modern Information: A History of Ideas and an Etymological Investigation / Od antičkog koncepta forme do moderne informacije: povijest ideja i etimološko istraživanje
- 11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*
- 11.45–12.00 *Pauza / Break*
- 12.00–12.15 **Desmond Maurer** (Bosnia and Herzegovina/Bosna i Hercegovina): Rethinking the End of Sacrifice with Porphyry, Augustine, Aquinas, and Kant / Preispitivanje svrhe žrtve kod Porfirija, Augustina, Akvinca i Kanta
- 12.15–12.30 **Tvrtko Srdoc** (Belgium/Belgija): How Did the Early Thomists Defend Thomas? An Example From Bernard of Auvergne's *Reprobatio contra Henricum* / Kako su rani tomisti branili Tomu? Primjer spisa *Reprobatio contra Henricum* Bernarda od Auvergne
- 12.30–12.45 **Yanfu Chen** (Belgium/Belgija): Thomas Aquinas on Human Dispositional Self-Cognition – An Augustinian Legacy / Toma Akvinski o ljudskoj dispozicijskoj samospoznaji – augustinsko nasljeđe
- 12.45–13.15 *Rasprava / Discussion*
- 13.15–15.15 *Pauza za ručak / Lunch break*
- 15.15–15.30 **Maja Herman Duvel** (Hrvatska/Croatia): Važnost konačne svrhe za razumijevanje Akvinčeva filozofskog nauka o stvaranju i providnosnom upravljanju / The Importance of the Ultimate Goal for Understanding Aquinas' Philosophical Teaching on Creation and Providential Government

- 15.30–15.45 **Maja Poljak** (Hrvatska/Croatia): Vlastitosti ljudske duše prema Tomi Akvinskome / The Characteristics of the Human Soul According to Thomas Aquinas
- 15.45–16.00 **Vani Roščić** (Hrvatska/Croatia): Konceptija ljepote u misli Tome Akvinskog / The Concept of Beauty in the Thought of Thomas Aquinas
- 16.00–16.15 **Nenad Vertovšek** (Hrvatska/Croatia): Prožimanje mitskog i filozofskog u staroegipatskom poimanju i percepciji svijeta, čovjeka, života i smrti / The Interpenetration of the Mythical and the Philosophical in the Ancient Egyptian Understanding and Perception of the World, Man, Life and Death
- 16.15–16.45 *Rasprava / Discussion*
- 16.45–17.00 *Pauza / Break*
- 17.00–18.30 **Predstavljanje publikacija / Presentation of publications**
- Ante Vučković & Hrvoje Relja** predstavljaju / present:
- Hrvoje Relja**, *Philosophia perennis. Sintesi tomista*, Ateneo Pontificio Regina Apostolorum / IF Press, Rim, 2024.
- Hrvoje Relja & Jure Ivić**, *Metafizika bitka*, Crkva u svijetu, Split, 2024.
- Hrvoje Relja**, *Tomistička filozofija*, Leykam International, Zagreb, 2021.
- Hrvoje Relja & Predrag Milidrag** predstavljaju / present:
- Predrag Milidrag**, *Ustrojstvo stvorenog bića u De ente Tome Akvinskog*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju / Akademska knjiga, Beograd / Novi Sad, 2019.
- Predrag Milidrag**, *Opažanje i čulna spoznaja kod Tome Akvinskog*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2021.

Petak, 4. travnja 2025. / Friday, April 4, 2025

9.00–9.30 *Plenarno predavanje / Keynote lecture*

Predrag Milidrag (Srbija/Serbia): »Gdje osjetilni dio dodiruje razumski«: Akvinac o mislilačkoj moći i njenim funkcijama / “Where the Sensitive Part Touches the Intellective”: Aquinas on the vis cogitativa and Its Functions

9.30–9.45 *Rasprava / Discussion*

9.45–10.00 *Pauza za kavu / Coffee break*

10.00–10.15 **Ivan Bekavac Basić** (Hrvatska/Croatia): Doctor Angelicus, kamen smutnje velike / Doctor Angelicus, the Stone of Great Trouble

10.15–10.30 **Edi Radan** (Hrvatska/Croatia): Tomizam u talijanskoj renesansi: Padovansko sveučilište / Thomism in the Italian Renaissance: University of Padua

10.30–10.45 **Luka Tripalo** (Hrvatska/Croatia): *Corda, voces et opera*: sv. Toma Akvinski kao pjesnik, poetolog i poetičar / *Corda, voces et opera*: The Poetry, Poetology and Poetics of St. Thomas Aquinas

10.45–11.00 **Vladimir Dugalić, Ana Martina Begić, Miriam Mary Brgles** (Hrvatska/Croatia): Suvremenost misli o prijateljstvu sv. Tome i socijalnog prijateljstva pape Franje / The Modern Understanding of St. Thomas’ Thoughts on Friendship and Pope Francis’ Concept of Social Friendship

11.00–11.30 *Rasprava / Discussion*

11.30–11.45 *Pauza / Break*

11.45–12.00 **Armin Jašarević** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Komparativna analiza stavova Ibn Rushda i Tome Akvinskog o pomirenju religije i filozofije / Comparative

Analysis of the Views of Ibn Rushd and Thomas Aquinas on the Reconciliation of Religion and Philosophy

- 12.00–12.15 **Ivan Peović** (Hrvatska/Croatia): Srednjovjekovni *dictatores* o vlasti i moći; komparacija političkih stavova u *ars dictaminis* i *De regno, ad regem Cypri* Tome Akvinskog / Medieval *dictatores* on Authority and Power; Comparison of Political Positions in *ars dictaminis* and Thomas Aquinas' *De regno, ad regem Cypri*
- 12.15–12.30 **Lovro Knežević, Josip Ježovita, Miriam Mary Brgles** (Hrvatska/Croatia): *Sociales actus humani*: dijalog tomizma i Hedströmove analitičke sociologije / *Sociales actus humani*: Dialogue Between Thomism and Hedström's Analytical Sociology
- 12.30–13.00 *Rasprava / Discussion*
- 13.00–15.00 *Pauza za ručak / Lunch break*
- 15.00–15.15 **Dževad Zečić** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Obrana Alberta Velikog znanosti astrologije unutar kršćanskog konteksta / Albertus Magnus' Defense of the Science of Astrology in a Christian Context
- 15.15–15.30 **Ivan Vranješ** (Hrvatska/Croatia): Sveti Toma Akvinski uz Zimmermanov kut političkog ringa međuratne Hrvatske / Saint Thomas Aquinas and the Zimmerman Angle of the Political Ring of Interwar Croatia
- 15.30–15.45 **Josip Ćirić** (Hrvatska/Croatia): Digitalna humanistika i vizualizacija ekspertize o sv. Tomi Akvinskom / Digital Humanities and Knowledge Visualization About St. Thomas Aquinas
- 15.45–16.15 *Rasprava / Discussion*
- 16.15–16.30 *Pauza / Break*
- 16.30–16.45 **Željko Šarić** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina):

Eros kao put prema besmrtnosti: Diotimina dijalektika ljubavi
/ Eros as the Path to Immortality: Diotima's Dialectic of Love

- 16.45–17.00 **Andrea Berber, Jelena Mijić** (Srbija/Serbia): Platonov argument protiv pisanja – dvosjekli mač tehnologije / Plato's Argument Against Writing – The Double-Edged Sword of Technology
- 17.00–17.15 **Slobodan Stamatović** (Hrvatska/Croatia): Helenističko otkriće idealizma / The Hellenistic Discovery of Idealism
- 17.15–17.30 **Tomislav Zelić** (Hrvatska/Croatia): »Jadran je more bliskosti i zbližavanja« – razmatranja povijesti, kulture i filozofije Jadrana jučer i danas / “The Adriatic Is a Sea of Closeness and Rapprochement” – Reflections on the History, Culture and Philosophy of the Adriatic, Yesterday and Today
- 17.30–18.00 *Rasprava / Discussion*
- 18.00–18.15 *Pauza / Break*
- 18.15–18.30 **Vladimir Drekalović** (Crna Gora/Montenegro): Beskonačnost – točka multidisciplinarnog dodira filozofije, matematike i teologije / Infinity – The Multidisciplinary Interface Between Philosophy, Mathematics and Theology
- 18.30–18.45 **Gabriela Bašić Hanžek** (Hrvatska/Croatia): Šta se bijeli u gori zelenoj? / What Is That White Thing in the Green Mountain?
- 18.45–19.00 **Josip Čapin** (Hrvatska/Croatia): Norberto Bobbio kao teoretičar liberalnog socijalizma / Norberto Bobbio as a Theorist of Liberal Socialism
- 19.00–19.15 **Franjo Mijatović** (Hrvatska/Croatia): Kada je tolerancija rješenje i gdje su njezine granice? / When Is Tolerance the Solution and Where Are Its Limits?
- 19.15–19.45 *Rasprava / Discussion*
- 19.45 *Zatvaranje simpozija / Closing ceremony*

Subota, 5. travnja 2024. / Saturday, April 5, 2024

10.00 *Razgledavanje Splita / Sightseeing of Split*

SAŽECI IZLAGANJA /
PAPER ABSTRACTS

GABRIELA BAŠIĆ HANŽEK

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Šta se bijeli u gori zelenoj?

Slavenska je antiteza dobro poznata stilska figura tradicionalne usmene književnosti u hrvatskome i drugim slavenskim jezicima. Njezin je najčešće navođen i najglasovitiji primjer onaj iz poznate *Balade o Asanaginici*. U svojem u izlaganju tematizirati logičke, argumentacijske i eksplanatorne aspekte figure slavenske antiteze, koji su uglavnom zapostavljeni u stilističkim istraživanjima. Preciznije govoreći, iznijet ću argumente u prilog tvrdnji da omanji broj instanci slavenske antiteze (gdje pripada i onaj iz *Asanaginice*) sadrži strategiju abduktivnog i protučinjeničnog zaključivanja kako bi se ponudilo najbolje objašnjenje fenomena o kojemu je riječ. Ovo bi se moglo pokazati korisnim za razumijevanje filogenije zaključivanja (konceptija deduktivnoga zaključivanja kao dijaloškoga i neadaptacionističkoga kod C. Dutilh Novaes) i potpunije vrednovanje usmene književnosti.

What Is That White Thing in the Green Mountain?

Slavic antithesis is a well known stylistic figure of traditional oral literature in Croatian and other Slavic languages. Its' most cited and famous example in Croatian oral literature is the one from the famous *Ballad of Asanaginica* (*Balada o Asanagici*). In my talk I will discuss logical, argumentative and explanatory aspects of the figure of Slavic antithesis which are mostly ignored within stylistics. More precisely, I will argue in favour of the claim that a scarce number of instances of Slavic antithesis (*Asaginica* amongst them) employ the strategy of abductive and counterfactual reasoning in order to provide the best explanation of the phenomenon at stake. This could prove to be useful in understanding philogeny of reasoning (C. Dutilh Novaes' dialogical, non-adaptationist conception of deduction) and further appreciation of oral literature.

IVAN BEKAVAC BASIĆ

Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Croatia

Doctor Angelicus, kamen smutnje velike

Izlaganje donosi pregled polemike između Hijacinta Boškovića OP i Karla Balića OFM koja se dogodila poslije objavljivanja hrvatskog prijevoda knjige Jacquesa Maritaina *Le Docteur Angélique* (Paris, 1930.) pod naslovom *Anđeoski naučitelj* u izdanju dominikanske naklade »Istina« (Zagreb, 1936.). Polemiku je izazvao Boškovićev »Predgovor«, u kojemu autor prigovara franjevcima što oživljavaju izučavanje jedne »partikularne i specijalno skolastičke« filozofije Ivana Duns Skota (oko 1266. – 8. studenog 1308.) jer Katolička crkva ima naučitelja »općenite filozofije« Tomu Akvinskoga (Roccasecca, 28. siječnja 1225. – Fossanova, 7. ožujka 1274.). Polemika je trajala nekoliko godina, sve do uoči II. svjetskog rata (1936. – 1941.), uključila je i više sudionika, a glavni sudionici svoje su polemičke tekstove naknadno objavili u nekoliko knjiga: K. Balić (1938), *Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji*; K. Balić (1941), *Tomizam u svjetlu naučne i nenaučne kritike*; H. Bošković (1940), *Sv. Toma Akvinski i Duns Skot*.

Autor ove rasprave drži da su te knjige povijesno vrijedne, da su korisne, posebno početnicima u proučavanju skolastičke filozofije općenito i tomizma.

Doctor Angelicus, the Stone of Great Trouble

The presentation gives an overview of the controversy between Hiacinth Bošković OP and Karl Balić OFM that arose after the publication of Jacques Maritain's book *Le Docteur Angélique* (Paris, 1930) in the Croatian translation *Anđeoski učitelj*, published by the Dominican publishing house "Istina" (Zagreb, 1936). The controversy was sparked by Bošković's preface, in which the author objected to the Franciscans'

revival of the study of a “particular and specially scholastic” philosophy of John Duns Scotus (c. 1266. - 8 November 1308), because the Catholic Church had a teacher of “general philosophy”, Thomas Aquinas (Roccasecca, 28 January 1225 – Fossanova, 7 March 1274). The controversy lasted for several years, until the eve of the Second World War (1936–1941), it involved several participants, and the main participants subsequently published their polemical texts in several books: K. Balić (1938), *St. Thomas Aquinas and Other Teachers*; K. Balić (1941), *Thomism in the Light of Scientific and Non-Scientific Criticism*; H. Bošković (1940), *St. Thomas Aquinas and Duns Scotus*.

The author of this discussion believes that these books are historically valuable, that they are useful especially for beginners in the study of scholastic philosophy in general and Thomism.

ANDREA BERBER, JELENA MIJIĆ

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Serbia*

Platonov argument protiv pisanja – dvosjekli mač tehnologije

Za okosnicu izlaganja uzimamo čuveni *argument protiv pisanja* koji Platon iznosi u dijalogu *Fedar*. Razmatranjima u dijalogu kritički se preispituje pismo (grafički prikaz misli) kao izum koji bi trebao zamijeniti usmenu riječ. Iako se pismo inicijalno doima kao izum koji može pospješiti pamćenje i razumijevanje, dubljim promatranjem uočavaju se potencijalni problemi. Prvo, oslanjanje na pismo može oslabiti sposobnost pamćenja time što se moć »unutrašnjeg prisjećanja« zamjenjuje oslanjanjem na vanjske zapise (*Phdr.* 275b). Kao dodatni problem, Platon ističe da oslanjanje na pisanu riječ kod pojedinaca može stvoriti iluziju mudrosti, odnosno znanje koje nije praćeno istinskim razumijevanjem.

Osvrćući se na šire posljedice upotrebe suvremenih tehnologija na intelektualni razvoj pojedinca, pokazat ćemo da Platonovi uvidi, i dileme koje oni povlače, ostaju i danas aktualni. Posebnu pažnju posvetit ćemo upotrebi alata za generiranje teksta zasnovanih na umjetnoj inteligenciji, poput velikih jezičnih modela (LLM) u obrazovanju. Analiza Platonovih dilema pokazat će se kao ključna za razumijevanje kompleksnog i dvojakog utjecaja suvremenih tehnologija, ne samo na ljudsku kogniciju, već i na perspektive za obrazovanje u digitalnom dobu.

Plato's Argument Against Writing – The Double-Edged Sword of Technology

The backbone of our presentation is the famous argument against writing that Plato presents in the dialogue *Phaedrus*. The considerations in the dialogue critically examine writing (the graphic representation

of thought) as an invention intended to replace oral speech. Although writing appears to be an invention that can enhance memory and understanding, a closer look reveals potential problems. First, reliance on writing may weaken the ability to remember, as the power of “internal recollection” is replaced by reliance on external records (*Phdr.* 275b). As an additional problem, Plato emphasises that reliance on the written word can give individuals the illusion of wisdom – that is, knowledge that is not accompanied by true understanding.

By reflecting on the wider implications of modern technologies for the intellectual development of the individual, we will demonstrate that Plato’s insights – and the dilemmas they raise – remain relevant today. Particular attention will be paid to the use of artificial intelligence-based text generation tools, such as Large Language Models (LLMs), in education. Analysing Plato’s dilemmas will prove crucial to understanding the complex and dual impact of modern technologies, not only on human cognition, but also on the prospects for education in the digital age.

YANFU CHEN

*Institute of Philosophy, KU Leuven, Belgium /
Institut za filozofiju, Katoličko sveučilište u Leuvenu, Belgija*

Thomas Aquinas on Human Dispositional Self-Cognition – An Augustinian Legacy

This paper delves into Thomas Aquinas' nuanced account of the human self-cognition. It challenges the prevailing scholarly categorization of Aquinas mainly within an Aristotelian framework of self-awareness, which posits that any act of self-cognition always requires prior actualization of intelligible species. However, this view only encapsulates Aquinas' notion of actual self-cognition. This paper contends that Aquinas also acknowledges a kind of direct self-awareness stemming from the human mind's self-presence, a view typically associated with Augustine. Focusing on Aquinas' concept of "dispositional self-cognition," this paper argues that the human mind's self-presence within the human intellect constitutes an innate knowledge, serving as a sufficient cause of its proper operation of "self-seeing." Through this episodic act of self-cognition, the human mind directly becomes aware of its existence and internal states. By integrating elements from both Aristotelian and Augustinian traditions, Aquinas offers a comprehensive understanding of self-cognition.

Toma Akvinski o ljudskoj dispozicijskoj samospoznaji – augustinsko nasljeđe

Ovaj se rad zadubljuje u nijansirani prikaz ljudske samospoznaje Tome Akvinskog. Njime se dovodi u pitanje prevladavajuća znanstvena kategorizacija Akvinca prije svega unutar aristotelovskog okvira samosvijesti, koji pretpostavlja da svaki čin samospoznaje uvijek zahtijeva prethodnu aktualizaciju inteligibilnih vrsta. Međutim, ovo gledište samo sažima Akvinčev pojam aktualne samospoznaje. Ovaj rad tvrdi da

Akvinac također priznaje neku vrstu izravne samosvijesti koja proizlazi iz samoprisutnosti ljudskog uma, a takvo se gledište tipično povezuje s Augustinom. Usredotočujući se na Akvinčev koncept »dispozicijske samospoznaje«, ovaj rad tvrdi da samoprisutnost ljudskog uma unutar ljudskog intelekta predstavlja urođeno znanje, koje služi kao dovoljan uzrok njegovog pravilnog djelovanja »samogledanja«. Ovim epizodnim činom samospoznaje ljudski um izravno postaje svjestan svog postojanja i unutarnjih stanja. Integrirajući elemente aristotelovske i augustinske tradicije, Akvinac nudi sveobuhvatno razumijevanje samospoznaje.

ANDREAS CHETKOWSKI

*Veliko Tarnovo University, Bulgaria /
Sveučilište u Velikom Trnovu, Bugarska*

From the Ancient Concept of Form to Modern Information: A History of Ideas and an Etymological Investigation

Today, the concept of information immediately evokes associations with communication theory and cybernetics, as if it were a product of the modern mathematical-natural scientific mindset refined within information theory. However, this definition does not capture the term's everyday multifaceted character, prompting an inquiry into its true origins – a lineage that reaches back into philosophical traditions. The investigation into the philosophies and philosophers who have shaped and employed the concept of information thus encompasses not only a historical and etymological inquiry but also an exploration of intellectual history.

The origin of the term “information” is examined in greater detail, with its roots traced back to the Greek and Latin languages. The etymological development of the term reveals its various meanings and the transformations these have undergone over time.

Furthermore, the study explores the role of form in the shaping of matter in Scholastic thought and considers information in the sense of the formation of the intellect as discussed by Thomas Aquinas. In this epistemological context, René Descartes is later examined, as he understood the process as the formation of the mind through a perception-shaped physical brain structure. This dual character – both structural and semantic – of the concept of information leads, with reference to Norbert Wiener and Carl Friedrich von Weizsäcker, to a third entity distinct from both matter and consciousness. As Weizsäcker notes, the concept of information emerges as a modern interpretation of the underlying Greek notions of form – *idea*, *typos*, *eidos*, and *morphē* – which were ontologically and epistemologically elaborated by Plato and Aristotle. The present study highlights these essential moments in the evolution of the concept of information.

Od antičkog koncepta forme do moderne informacije: povijest ideja i etimološko istraživanje

Danas pojam informacije odmah budi asocijacije na teoriju komunikacije i kibernetiku, kao da je proizvod suvremenog matematičko-prirodoslovnog načina razmišljanja razvijenog unutar teorije informacija. Međutim, ova definicija ne obuhvaća svakodnevni višestruki karakter termina, potičući istraživanje o njegovom pravom podrijetlu – lozi koja seže u filozofske tradicije. Istraživanje filozofija i filozofa koji su oblikovali i upotrijebili koncept informacije stoga ne obuhvaća samo povijesno i etimološko ispitivanje nego i istraživanje intelektualne povijesti.

Detaljnije se ispituje podrijetlo termina ‘informacija’, čiji korijeni sežu u grčki i latinski jezik. Etimološki razvoj termina otkriva njegova različita značenja i transformacije kroz koje su ona prošla kroz vrijeme.

Nadalje, studija istražuje ulogu forme u oblikovanju materije u skolastičkoj misli i razmatra informaciju u smislu formiranja intelekta kako to razmatra Toma Akvinski. U ovom epistemološkom kontekstu kasnije se ispituje René Descartes, koji je proces shvatio kao formiranje uma kroz fizičku strukturu mozga oblikovanu percepcijom. Ovaj dvostruki karakter – i strukturalni i semantički – koncepta informacije vodi, u odnosu na Norberta Wienera i Carla Friedricha von Weizsäckera, do trećeg entiteta koji se razlikuje i od materije i od svijesti. Kao što Weizsäcker primjećuje, pojam informacije pojavljuje se kao moderna interpretacija temeljnih grčkih pojmova forme – *idea*, *typos*, *eidōs* i *morphē* – koje su ontološki i epistemološki razradili Platon i Aristotel. Ova studija naglašava ove bitne momente u evoluciji pojma informacije.

JOSIP ĆAPIN

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

Norberto Bobbio kao teoretičar liberalnog socijalizma

Premda se u svojem radu Norberto Bobbio često bavio teorijama liberalnog socijalizma ili socijalnog liberalizma (pojmove koje je on shvaćao kao sinonime), a ujedno je i bio član političkog pokreta Giustizia e Libertà (kasnije politička stranka Partito d'Azione) kojem je liberalni socijalizam bio jedna od glavnih odrednica političkog programa, on nikada nije napisao svoju teoriju liberalnog socijalizma. Međutim, takva teorija u kontekstu Bobbijeve misli moguća je pod uvjetom da se socijalizam shvati bez utopističkih i univerzalističkih pretenzija, kao ideologija pravednosti i jednakosti. U političkoj borbi za te ideale socijalizmu je neophodna proceduralnost koju donosi demokracija, ali i individualne, liberalne, slobode koje nisu shvaćene kao atavizam buržoazije, već ono što je imanentno svakom društvu koje teži boljitku svojih članova. Takav sinkretizam, u kojem se spajaju ovakvo shvaćeni socijalizam i liberalna demokracija, bio bi srž teorije liberalnog socijalizma Norberta Bobbija.

Norberto Bobbio as a Theorist of Liberal Socialism

Although in his work Norberto Bobbio often dealt with the theories of liberal socialism or social liberalism (terms he understood as synonyms), and was also a member of the political movement Giustizia e Libertà (later the political party Partito d'Azione), for which liberal socialism was one of the main features of its political programme, he never wrote his own theory of liberal socialism. However, such a theory is possible in the context of Bobbio's thought, provided that socialism is understood without utopian and universal claims, as an ideology of justice and equality. In the political struggle for these ideals, socialism

requires the procedural framework provided by democracy, as well as individual, liberal freedoms that are not seen as an atavism of the bourgeoisie, but rather as something inherent to any society that strives for the betterment of its members. Such a syncretism, in which this understanding of socialism merges with liberal democracy, would be the essence of Norberto Bobbio's theory of liberal socialism.

JOSIP ĆIRIĆ

*Odjel za informacijske znanosti, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Information Sciences, University of Zadar, Croatia*

Digitalna humanistika i vizualizacija ekspertize o sv. Tomi Akvinskom

Početak digitalne humanistike izravno je vezan uz djelo sv. Tome Akvinskog – izradu digitalne inačice *Index Thomisticus*. Projekt je započeo Roberto Busa, S. J., prije 80 godina. Danas je područje digitalne humanistike plodno i razgranato na razne načine uporabe računalnih tehnologija u humanističkim znanostima.

U ovom radu želim prikazati organizaciju područja znanja (*domain knowledge*) u filozofiji i teologiji oslanjajući se na ekspertne oznake relevantnosti (urednici i suradnici) u enciklopedijama i rječnicima. Oslanjajući se na metodologiju analize kompleksnih mreža prikazat će se kako je i u ovom području znanje organizirano prema načelu malog svijeta i zakona potencije te će se identificirati pojedine zajednice značenja, kako ih već vide eksperti.

Digital Humanities and Knowledge Visualization About St. Thomas Aquinas

The beginnings of digital humanities are directly linked to the work of St. Thomas Aquinas – the creation of a digital version of the *Index Thomisticus*. The project was initiated by Roberto Busa, S. J., 80 years ago. Today, the field of digital humanities is flourishing and branching out into different ways of using computer technologies in the humanities.

In this paper I would like to present the organisation of domain knowledge in philosophy and theology, based on the relevance labelling of experts (editors and contributors) in encyclopaedias and dictionaries. Using the approach of complex network analysis, it will be shown that

knowledge in this field is organised according to the principles of the small world network and the law of potency. Individual communities of meaning, as identified by experts, are identified.

VLADIMIR DREKALOVIĆ

*Univerzitet Crne Gore, Podgorica, Crna Gora /
University of Montenegro, Podgorica, Montenegro*

Beskonačnost – točka multidisciplinarnog dodira filozofije, matematike i teologije

Kako je poznato, Tomu Akvinskog možemo smatrati jednim od najznačajnijih srednjovjekovnih filozofa koji je u svom radu objedinjavao teme iz oblasti filozofije, znanosti i teologije. Teško je naći bolju fuzijsku točku takvih oblasti od pojma beskonačnosti. Taj pojam i danas, kao i u srednjem vijeku, rađa veliki broj interesantnih pitanja na koja nije moguće tražiti odgovor samo s jedne istraživačke pozicije. Istaći ćemo nekoliko suvremenih matematičkih i filozofsko-teoloških značenja ovog pojma, nekoliko načina njegovog shvaćanja i posljedice različitih razumijevanja njegovog značenja. Također, analizirat ćemo pokušaj stvaranja hijerarhije značenja ovog pojma kada su u pitanju matematički i filozofsko-teološki pristup. Slično, predstaviti ćemo neke analogije koje bi možda mogle biti uočene između naoko dalekih pristupa pojmu beskonačnosti.

Infinity – The Multidisciplinary Interface Between Philosophy, Mathematics and Theology

It is well known that Thomas Aquinas was one of the most important medieval philosophers, combining topics from philosophy, science and theology in his work. It would be difficult to find a better point of fusion between these fields than infinity. Today, as in the Middle Ages, this concept gives rise to a large number of interesting questions that cannot be answered from any single point of view. We will highlight several modern mathematical and philosophical-theological meanings of this concept, several ways of understanding it, and the consequences of different understandings of its meaning. We will also analyse the

attempt to create a hierarchy of meanings of this term when it comes to mathematical and philosophical-theological approaches. Similarly, we will present some analogies that may be observed between seemingly distant approaches to the concept of infinity.

VLADIMIR DUGALIĆ*, ANA MARTINA BEGIĆ,
MIRIAM MARY BRGLES*****

** Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište
Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Catholic Faculty of Theology in Đakovo,
J. J. Strossmayer University in Osijek, Croatia*

*** Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Croatia*

**** Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, Hrvatska /
Catholic University of Croatia, Zagreb, Croatia*

Suvremenost misli o prijateljstvu sv. Tome i socijalnog prijateljstva pape Franje

Iako su već grčki filozofi raspravljali o temi prijateljstva, kršćanski mislioci dali su ovoj temi specifičan doprinos. Među njima se na poseban način ističe sv. Tomi Akvinski koji prijateljstvo promatra u transcendentnoj perspektivi. Prema njegovom mišljenju vrhunac prijateljstva nalazi se u čovjekovu odnosu s Bogom. Čovjek, po sebi, ne može biti jednak Bogu, ali uz pomoć Božje milosti može sudjelovati u božanskom životu i tako postati prijatelj Božji. Ovo prijateljstvo nadilazi svako ljudsko prijateljstvo, jer vodi prema vječnoj sreći. Međutim, sv. Toma Akvinski naglašava da se prijateljstvo ne iscrpljuju u odnosu prema Bogu, već ima i društvenu dimenziju. Dobro društvo treba biti utemeljeno na međusobnom poštovanju i prijateljstvu među članovima, jer se samo tako može ostvariti pravedno i moralno uređeno društvo. Na tom tragu govori i papa Franjo kada naglašava da je izvor socijalnog prijateljstva u ljubavi (*caritas*), koja dolazi, prije svega, od Boga i usmjerava čovjeka prema drugima. Ova ljubav nadilazi osjećaje i postaje konkretna u djelima pravde, solidarnosti i brige za zajedničko dobro. Na taj način papa Franjo poziva na prošireni pojam prijateljstva kako ono ne bi ostalo samo na privatnim odnosima, nego da postane snaga koja mijenja društvo na bolje. U tom smislu, u radu se nastoji prikazati poimanje prijateljstva u misli sv. Tome Akvinskog i učenju pape Franje uspoređujući ih sa suvremenim sociološkim poimanjem u kojem

se često razdvaja javna od privatne sfere, a prijateljstvo bi pripadalo ovoj potonjoj. Ipak, neki autori razmatraju prijateljstvo i prijateljske veze kao kohezivne elemente društva, odnosno kao društvenu relaciju (odnos). Bez obzira na to što prijateljski odnos može podrazumijevati sasvim različite aspekte, poput konflikta ili solidarnosti, on uvijek sadrži određene norme ponašanja, koje mogu biti komplementarne s Aristotelovim učenjem o tri vrste prijateljstva te poimanjem prijateljstva kod sv. Tome i pape Franje. Stoga se prijateljstvo razlaže i kao relacijsko dobro prema Donatiju (2019), koje zbog svoje intrinzične vrijednosti donosi »dobar život« onima koji u njemu participiraju.

The Modern Understanding of St. Thomas' Thoughts on Friendship and Pope Francis' Concept of Social Friendship

Although Greek philosophers had already discussed the theme of friendship, Christian thinkers made a specific contribution to the subject. Among them, St. Thomas Aquinas stands out in particular for his transcendental perspective on friendship. According to him, the summit of friendship lies in the relationship between man and God. While human beings cannot by themselves be equal to God, by God's grace they can share in divine life and thus become friends of God. This friendship surpasses any human friendship because it leads to eternal happiness. However, St. Thomas Aquinas emphasises that friendship is not limited to one's relationship with God, but also has a social dimension. A good society must be based on mutual respect and friendship among its members, because this is the only way to achieve a just and morally ordered society. In this regard, Pope Francis also speaks of the concept of social friendship, stressing that its source is love (*caritas*), which comes first from God and directs people towards others. This love transcends emotions and becomes concrete in acts of justice, solidarity and concern for the common good. In this way, Pope Francis calls for an expanded understanding of friendship, so that it is not confined to pri-

vate relationships but becomes a force that transforms society for the better. In this sense, the paper seeks to present the understanding of friendship in the thought of St. Thomas Aquinas and the teachings of Pope Francis, and to compare them with the contemporary sociological understanding, which often separates the public from the private sphere, with friendship belonging to the latter. Some authors, however, see friendship and friendly relationships as cohesive elements of society or as a social relationship. Even though a friendly relationship can involve very different aspects, such as conflict or solidarity, it always involves certain norms of behaviour that can complement Aristotle's teaching on the three types of friendship, as well as the understanding of friendship in the thought of St. Thomas and Pope Francis. For this reason, friendship is also seen as a relational good, according to Donati (2019), which, by virtue of its intrinsic value, brings "the good life" to those who participate in it.

MAJA HERMAN DUVEL

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

Važnost konačne svrhe za razumijevanje Akvinčeva filozofskog nauka o stvaranju i providnosnom upravljanju

Povijest svijeta, prema Tomi Akvinskom, može se podijeliti na tri velike etape: stvaranje, providnosno upravljanje i konačnu svrhu. Za razumijevanje ta tri momenta, Akvinac se prvenstveno i najduže zadržava na metafizičkim pitanjima o bitku, biti i moći njihovih uzroka. No pritom ne zanemaruje činjenicu da za razumijevanje povijesnih mijena nije dovoljno proučavati najvišu i najtežu razinu postojanja, već da je potrebno uzeti u obzir i postajanje, gdje se trajanje ili vrijeme, iako ostaje akcident, stavlja u fokus i ističe njegov utjecaj. Zahvaljujući svom metafizičkom razumijevanju zbilje, Toma može argumentirati (služeći se argumentima pomoću prikladnosti) da postajanje, u čijem poretku ne može postojati ni prvi ni posljednji, kako je već Aristotel naučavao, može imati jedan početak i jedan kraj te da taj kraj može djelovati kao finalni uzrok, tj. kao uzrok uzrokā i djelovanja.

The Importance of the Ultimate Goal for Understanding Aquinas' Philosophical Teaching on Creation and Providential Government

According to Thomas Aquinas, the history of the world can be divided into three major stages: creation, providential government, and ultimate goal. To understand these three moments, Aquinas deals primarily with metaphysical questions about the being, essence, and power of their causes. However, he does not ignore the fact that in order to understand historical changes, it is not enough to study the highest and most difficult level of existence, but that it is also necessary to consider becoming, where duration or time, although remaining an accident, is brought

into focus and its influence is emphasized. Thanks to his metaphysical understanding of reality, Thomas can argue (using arguments *ex convenientia*) that becoming, in the order of which there can be neither a first nor a last, as Aristotle had already taught, can have a beginning and an end, and that this end can act as a final cause, that is, as the cause of causes and operations.

TORNIKE GOGINASHVILI

*Savle Tsereteli Institute of Philosophy, Ilia State University, Tbilisi, Georgia /
Institut za filozofiju Savlea Tseretelija, Ilijino državno sveučilište,
Tbilisi, Gruzija*

Thomas Aquinas' Theory of the *verbum mentis* in the *Commentaries on De interpretatione*

Thomas' theory of the mental word combines two perspectives: the theological and the philosophical. The theological aspect refers to Augustine's theory of the mental word, while the philosophical aspect refers to Aristotle's *De interpretatione* and his semantic triangle. Aristotle's semantic triangle examines the connections between the thing (*res*), the affections of the soul (*passiones animae*), and its utterance (*voces*). Thomas adapts this framework by integrating Augustine's concept of the mental word, resulting in a modified new triangle consisting of the thing, the mental word, and its utterance. For Thomas, all components of this triangle are essential to knowledge. The replacement of the Aristotelian affections of the soul with the mental word introduces a distinctive perspective that bridges philosophical and theological thought. Thomas' choice of the term mental word (or inner word) rather than concept is significant. This term, which Thomas shares with Augustine's designation of the second person of the Trinity, suggests that he intentionally imbued the concept with deeper theological meaning. Given this integration of theological and philosophical elements, it is reasonable to argue that the theological implications of the theory of the mental word can be discerned in Thomas' *Commentaries on Aristotle's De interpretatione*. These commentaries reveal a subtext that emphasizes the unity of the philosophical and theological dimensions within the theory, offering a deeper understanding of the role of the mental word in cognition and its theological context.

Teorija Tome Akvinskog o *verbum mentis* u Komentarima na *De interpretatione*

Tomina teorija mentalne riječi spaja dvije perspektive: teološku i filozofsku. Teološki aspekt odnosi se na Augustinovu teoriju mentalne riječi, dok se filozofski aspekt odnosi na Aristotelov *De interpretatione* i njegov semantički trokut. Aristotelov semantički trokut ispituje veze između stvari (*res*), strasti duše (*passiones animae*) i njezina iskaza (*voces*). Toma prilagođava ovaj okvir integrirajući Augustinov koncept mentalne riječi, što rezultira modificiranim novim trokutom koji se sastoji od stvari, mentalne riječi i njezina iskaza. Za Tomu, sve su komponente ovog trokuta bitne za znanje. Zamjena aristotelovskih strasti duše mentalnom riječju uvodi osebujnu perspektivu koja premošćuje filozofsku i teološku misao. Tomin odabir izraza mentalna riječ (ili unutarnja riječ) umjesto pojma je značajan. Ovaj izraz, koji Toma dijeli s Augustinovim označavanjem druge osobe Trojstva, sugerira da je on namjerno prožeo koncept dubljim teološkim značenjem. S obzirom na ovu integraciju teoloških i filozofskih elemenata, razumno je tvrditi da se teološke implikacije teorije mentalne riječi mogu uočiti u Tominim *Komentarima na Aristotelov De interpretatione*. Ovi komentari otkrivaju podtekst koji naglašava jedinstvo filozofske i teološke dimenzije unutar teorije, nudeći dublje razumijevanje uloge mentalne riječi u spoznaji i njezina teološkog konteksta.

ARMIN JAŠAREVIĆ

*Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku, Bosna i Hercegovina /
Elchi Ibrahim Pasha's Madrasa in Travnik, Bosnia and Herzegovina*

Komparativna analiza stavova Ibn Rushda i Tome Akvinskog o pomirenju religije i filozofije

Toma Akvinski i Averroes (Ibn Rušd) dva su najvažnija filozofa koja pripadaju filozofskoj avangardi srednjeg uma koji su radili na pomirenju filozofije i religije, ali iz različitih uglova. Akvinski kao kršćanski teolog i filozof aristotelovske tradicije filozofiju pokušava spojiti s kršćanskom teologijom. Ibn Rušd je, s druge strane, filozof koji je radio na sistematizaciji Aristotelovih učenja i njihovu usklađivanju islamskim vjerovanjima. Iako su im obojici filozofija i teologija dodirne točke, njihov pristup pomirenju religije i filozofije bio je specifičan za njihove tradicije.

Ovaj rad razmatra kako su Akvinski i Ibn Rušd pokušali uskladiti filozofske i religijske istine te sličnosti i razlike u njihovim stavovima.

Comparative Analysis of the Views of Ibn Rushd and Thomas Aquinas on the Reconciliation of Religion and Philosophy

Thomas Aquinas and Averroes (Ibn Rushd) are the two most important philosophers belonging to the philosophical avant-garde of the middle mind, who worked to reconcile philosophy and religion, but from different angles. Aquinas, as a Christian theologian and philosopher in the Aristotelian tradition, sought to combine philosophy with Christian theology. Ibn Rushd, on the other hand, is a philosopher who worked on systematising Aristotle's teachings and harmonising them with Islamic beliefs. Although philosophy and theology are points of contact for both, their approach to reconciling religion and philosophy was specific to their traditions.

This paper examines how Aquinas and Ibn Rushd attempted to reconcile philosophical and religious truths, and the similarities and differences in their views.

LOVRO KNEŽEVIĆ, JOSIP JEŽOVITA,
MIRIAM MARY BRGLES

*Sveučilišni odjel za sociologiju, Hrvatsko katoličko sveučilište,
Zagreb, Hrvatska /*

*University Department of Sociology, Catholic University of Croatia,
Zagreb, Croatia*

***Sociales actus humani: dijalog tomizma i Hedströmove
analitičke sociologije***

Tomistička misao, utemeljena na realističkoj epistemologiji i metafizici bitka, nudi sveobuhvatan teorijski okvir koji čovjeka promatra ne samo kroz prizmu racionalnog izbora ili kao proizvod društvenih struktura, već kao slobodno i djelatno biće čije se odluke oblikuju kroz složenu interakciju njegovih duhovnih moći – razuma i volje. Upravo ta sveobuhvatnost može biti od velike koristi sociolozima pri tumačenju empirije i postavljanju antropoloških temelja svojih teorija. U radu će se stoga usporediti temeljni koncepti tomističke teorije ljudskog djelovanja i analitičke sociologije prema modelu Petera Hedströma.

Temeljno polazište tomističke teorije ljudskog djelovanja težnja je čovjeka prema percipiranom dobru. Rezultat ostvarenja istinskog dobra dovodi do blaženstva kao najvišeg oblika sreće, koje tako predstavlja ultimativnu svrhu svih djelovanja. Ljudsko djelovanje proizlazi iz složenih procesa interakcije između njegova razuma i volje. Kroz spontanu percepciju dobra, razmatranje mogućnosti njegova ostvarenja, intenciju, razmatranje najboljeg načina izvedbe i izbor specifičnih sredstava, formiraju se uvjeti za izvršenje radnje. Djelovanje pritom nije gotovo, već naposljetku nastupa refleksija ostvarenja i isplativosti učinjenoga. Toma Akvinski ovaj slobodni, racionalni proces donošenja i izvršenja odluke zove *actus humani*, što se razlikuje od ljudskih djelovanja *actus hominis*, koja se odvijaju neovisno o raciju. Na sličnom tragu, Hedström u svojoj analitičkoj sociologiji razlikuje djelovanje s razlogom (*actions*) i nenamjerno ponašanje (*behaviours*). U svojoj teoriji formira model DBO (*Desires, Beliefs, Opportunities*) kako bi objasnio interakciju između aktera i ishoda. Prema DBO modelu, želje i uvjerenja

pružaju motivacijske razloge, a prilike definiraju paletu alternativnih načina za djelovanje. Tako prilikom interakcije s drugim akterima čovjek stvara tri vrste odnosa: (1) posredovanje želja, (2) posredovanje uvjerenja i (3) posredovanje prilika. Ovdje se tomistički koncepti moći razuma i volje mogu usporediti s Hedströmovim konceptima uvjerenja i želje te obje teorije uzimaju u obzir prilike, odnosno potencijal za ljudsko djelovanje.

Te društvene relacije su nevidljive. Našem iskustvu očito je samo krajnje, ponekad usklađeno, ponašanje pojedinaca. Stoga se nameće ono temeljno sociološko pitanje: »Što je društvo?« U širem kontekstu realističkih tradicija u sociologiji, ontologija kritičkog realizma društvo definira kao supstantivno biće, dok analitički realizam, koji je ovdje predstavljen, društvo gleda kao određenu vrstu akcidentalnog bića.

Na tragu ovoga promišljanja, općeniti dijalog između tomizma i sociologije može biti obostrano koristan. Tomistička antropologija pruža dublje i detaljnije metafizičko utemeljenje predmeta sociološkog istraživanja, dok analitička sociologija svojim metodološkim instrumentom i empirijskim uvidima pruža tomizmu uvid u konkretne oblike i slučajeve ljudskog djelovanja u kontekstu društvenih interakcija. Radi se o temeljnom razumijevanju odnosa kroz koje se ostvarujemo kao društvena i racionalna bića.

Sociales actus humani: Dialogue Between Thomism and Hedström's Analytical Sociology

Thomistic thought, based on realist epistemology and metaphysics of being, offers a comprehensive theoretical framework that views man not only through the prism of rational choice or as a product of social structures, but as a free and active being whose decisions are shaped through the complex interaction of his spiritual powers – reason and will. It is precisely this comprehensiveness that can be of great use to sociologists in interpreting empirical data and establishing the anthropological foundations of their theories. The paper will therefore com-

pare the basic concepts of the Thomistic theory of human action and analytical sociology according to the model of Peter Hedström.

The fundamental starting point of the Thomistic theory of human action is man's striving for the perceived good. The result of achieving the true good leads to beatitude as the highest form of happiness, which thus represents the ultimate purpose of all actions. Human action arises from complex processes of interaction between his reason and will. Through the simple volition of some goodness, consideration of the possibility of its realization, intention, deliberation, and election of specific means, the conditions for the execution of the action are formed. The action is not finished, but ultimately there is a judgement of fruition of what has been done. Aquinas calls this free, rational process of executing human action – *actus humani*, which is different from *actus hominis*, which occur independently of reason. Along similar lines, Hedström in his analytical sociology distinguishes between action with a reason and unintentional behavior. In his theory, he forms the DBO (Desires, Beliefs, Opportunities) model to explain the interaction between actors and its outcomes. According to the DBO model, desires and beliefs provide motivational reasons, and opportunities define a range of alternative ways to act. Thus, when interacting with other actors, a person creates three types of relationships: (1) desire-mediated, (2) belief-mediated, and (3) opportunity-mediated. Here, the Thomistic concepts of the power of reason and will can be compared with Hedström's concepts of beliefs and desires, and both theories take into account opportunities, or the potentiality of human action.

These social relations are invisible. We only experience, sometimes coordinated, behavior of individuals, and therefore the fundamental sociological question arises: What is society? In the broader context of realist traditions in sociology, the ontology of critical realism defines society as a substantial being, while analytical realism, which is presented here, views society as a certain kind of accidental being.

Following this line of thought, a general dialogue between Thomism and sociology can be mutually beneficial. Thomistic anthropology provides a deeper and more detailed metaphysical foundation for the sub-

ject of sociological research, while analytical sociology, with its methodological instruments and empirical insights, provides Thomism with insight into concrete forms and cases of human action in the context of social interactions. It is about a fundamental understanding of the relationships through which we realize ourselves as social and rational beings.

PAVOL LABUDA

*Faculty of Arts, Palacký University Olomouc, Czech Republic /
Filozofski fakultet, Palackýjevo sveučilište u Olomoucu, Češka*

Does Rationality Transform the Perceptual Part of the Human Soul? Aristotle and Aquinas on the Difference in the Animality of Horses and Humans

This paper explores whether rationality should be understood as an additional psychic faculty alongside basic animal faculties such as perception or desire, or as a unique form of animality. Matthew Boyle (2012, 2016, 2017), drawing heavily on Aristotle and Aquinas, argues that rationality fundamentally alters human animality, setting it apart from that of other species. I examine Boyle's claim by asking: According to Aristotle and Aquinas, does the genus *animal* differ specifically across species, such as humans and horses? If so, does this imply, as Boyle claims, that the perceptual part of the human soul differs specifically from that of a horse? I argue that a close reading of Aristotle's *Metaphysics* X.8 (1057b39–1058a8) and Aquinas' commentary on it (X, 10, §2119–2126) reveals the need for two distinct contexts to understand human animality.

Mijenja li racionalnost perceptivni dio ljudske duše? Aristotel i Akvinac o razlici u animalnosti konja i ljudi

Ovaj rad istražuje treba li racionalnost biti shvaćena kao dodatna psihička sposobnost pored osnovnih animalnih sposobnosti, poput percepcije ili želje, ili kao jedinstven oblik animalnosti. Matthew Boyle (2012, 2016, 2017), uvelike se pozivajući na Aristotela i Akvinca, tvrdi da racionalnost iz osnove mijenja ljudsku animalnost, odvajajući je od one drugih vrsta. Ispitujem Boyleovu tvrdnju pitajući: Razlikuje se, prema Aristotelu i Akvincu, rod *animal* specifično diljem vrsta, kao što su ljudi i konji? Ako je tomu tako, proizlazi li iz toga, kako Boyle tvrdi,

da se perceptualni dio ljudske duše specifično razlikuje od onoga konjske. Tvrđim da pažljivo čitanje Aristotelove *Metafizike* X.8 (1057b39–1058a8) i Akvinčevih komentara na nju (X, 10, §2119–2126) otkriva potrebu za dvama različitim kontekstima razumijevanja ljudske animalnosti.

DESMOND MAURER

*Centre for Historical Studies, International Forum Bosnia,
Sarajevo, Bosnia and Herzegovina /
Centar za proučavanje historije, Međunarodni forum Bosna,
Sarajevo, Bosna i Hercegovina*

Rethinking the End of Sacrifice with Porphyry, Augustine, Aquinas, and Kant

Sacrifice stands at the origin of the Abrahamic religions, bound together in their interpretations of the Aquidah (Kierkegaard). It was as foundational to the Greek understanding of philosophy as a *bios* as it was to the establishment of relations in the Roman empire and, through rejection, the self-positioning of Jews and Christians within that context. Supposed to have disappeared for a variety of not always compatible reasons, it nonetheless survived in the sublimation/spiritualisation of sacrifice in the late antique philosophical tradition (Porphyry and Iamblichus, Theurgy) and its reoccupation by the Christian theological tradition (Augustine to Anselm and Aquinas). It became central to the European philosophical tradition through the practice of self-fashioning that issued in the Kantian positing of autonomy in relation to the universal. As such it informs the project of modernity.

Preispitivanje svrhe žrtve kod Porfirija, Augustina, Akvinca i Kanta

Žrtva je u osnovi abrahamskih religija, povezanih u svojim tumačenjima *Aquidaha* (Kierkegaard). Bila je jednako temeljna za grčko razumijevanje filozofije kao *biosa* kao i za uspostavljanje odnosa u Rimskom carstvu i, kroz odbacivanje, samopozicioniranje židova i kršćana unutar tog konteksta. Pretpostavlja se da je nestala iz niza ne uvijek kompatibilnih razloga, ali je ipak preživjela u sublimaciji/oduhovljenju žrtve u kasnoantičkoj filozofskoj tradiciji (Porfirije i Jamblih, Teurgija) i njezi-

noj ponovnoj okupaciji od strane kršćanske teološke tradicije (Augustin do Anselma i Akvinskog). Postala je središnja za europsku filozofsku tradiciju kroz praksu samooblikovanja koja je proizašla iz kantovskog postavljanja autonomije u odnosu na univerzalno. Kao takva, predstavlja projekt modernosti.

FRANJO MIJATOVIĆ

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
Faculty of Medicine, University of Rijeka, Croatia*

Kada je tolerancija rješenje i gdje su njezine granice?

Odnos između svog i stranog te pitanje tolerancije ponovno se nameću u globaliziranom svijetu. Susret ljudi različitih jezika, kulturnih pripadnosti i tradicija neizbježan je u globalnim, regionalnim, nacionalnim i lokalnim okvirima našeg postojanja. U takvim životnim situacijama tolerancija ne bi trebala biti više ili manje suvišna vrlina koja se najčešće povezuje s konceptom podnošenja ili dopuštanja drugačijeg i stranog u društvenim sukobima ili u slučajevima kada pojedinac djeluje odstupajući od vrijednosnih predodžbi vlastitog društva i države. Prevladavanje kulturnog univerzalizma i etnocentrizma dolazi u prvi plan pri svakom problematiziranju razumijevanja stranog i tolerancije. Pritom se kulturni relativizam pojavljuje kao izazov tolerantnog ponašanja i djelovanja. Iz te perspektive problem tolerancije kao i razumijevanja stranog može se opisati kao napetost između relativizma i univerzalizma.

When Is Tolerance the Solution and Where Are Its Limits?

The relationship between the own and the foreign, as well as the question of tolerance, is re-emerging in the globalised world. The encounter of people with different languages, cultural affiliations and traditions is inevitable in the global, regional, national and local frameworks of our existence. In such situations, tolerance should no longer be seen as a more or less superfluous virtue, most often associated with the concept of tolerating or allowing what is different and foreign in social conflicts or in cases where an individual acts in a way that deviates from the value system of his or her own society and state. The overcoming of cultural universalism and ethnocentrism comes to the fore in any ques-

tion of understanding the foreign and tolerance. In this context, cultural relativism appears as a challenge to tolerant behaviour and action. From this perspective, the problem of tolerance and understanding of the other can be described as a tension between relativism and universalism.

PREDRAG MILIDRAG

*Institut društvenih znanosti, Beograd, Srbija /
Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia*

»Gdje osjetilni dio dodiruje razumski«: Akvinac o mislilačkoj moći i njenim funkcijama

Na početku se ukratko izlažu značenja pojma osjetilnog predmeta (*sensibilia*) i prikazuje rad vanjskih i dvaju unutrašnja osjetila, zajedničkog osjetila i fantazije, kao i fantazma kod Tome. Zastupa se teza da zajedničko osjetilo ne može integrirati opažanje vanjskih osjetila u opažanje materijalne pojedinačnosti. To je funkcija mislilačke moći (*vis cogitativa*) pošto ona može opažati akcidentalno osjetilne predmete (koje Toma naziva neosjetilnim intencijama), a opažanje pojedinačnosti kao takve jedan je takav predmet. U drugom dijelu izlaganja analiziraju se mehanizmi na koje mislilačka moć opaža materijalne predmete. Posebna je pažnja posvećena Tominoj tvrdnji da mislilačka moć opaža stvari *ut existens sub natura communi*. Riječ je o posljedici bliskosti (»dodirivanja«, kako kaže Toma) ovog unutrašnjeg osjetila i razuma. Mislilačka moć premošćuje epistemološki i ontološki jaz između osjetila i razuma. Bez nje nema razumske spoznaje jer aktivni razum apstrahira inteligibilne likove iz fantazama materijalnih stvari, a ne iz snopova fantazama osjetilnih predmeta. Također, bez nje nema spoznaje prvih supstancija. U zaključku je istaknuta relevantnost Tominog inzistiranja na jedinstvu ljudskog bića, vidljiva upravo u njegovom razumijevanju mislilačke moći. Također, ukazuje se i na ponovno otkrivanje Tomina rješenja kod Wittgensteina.

“Where the Sensitive Part Touches the Intellective”: Aquinas on the *vis cogitativa* and Its Functions

At the beginning, the meaning of the term sensual object (*sensibilia*) is briefly presented, as well as the workings of the external and two

internal senses, common sense and imagination, and phantasms. The thesis is that the common sense cannot integrate the perceptions of the external senses into the perception of the material individual. This is a function of the cognitive faculty (*vis cogitativa*), since it can perceive incidental sensibles (*sensibila per accidens*), and the perception of material individual as such is one such incidental sensible. The second part analyzes the mechanisms by which the intellectual power perceives material objects. Particular attention is paid to Thomas' claim that the cogitative faculty perceives things *ut existens sub natura communi*. This is a consequence of the proximity ("touching," as Thomas says) of this inner sense and the intellect. The cogitative faculty bridges the epistemological and ontological gap between the senses and the intellect. Without it, there is no intellectual knowledge, because the active intellect abstracts intelligible species from the phantasms of material things, not from bundles of phantasms of accidents of material things. Without it, therefore, there is no knowledge of primary substances. In conclusion, the relevance of Thomas' insistence on the unity of the human being, seen precisely in his understanding of the cogitative power, is emphasized. The rediscovery of Thomas' solution in Wittgenstein is also pointed out.

IVAN PEOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

Srednjovjekovni *dictatores* o vlasti i moći; komparacija političkih stavova u *ars dictaminis* i *De regno, ad regem Cypri* Tome Akvinskog

Razvijeni i kasni srednji vijek dovode do razvoja sveučilišta u sjevernoj Italiji, a time i do razvoja *ars rhetoricae* sa svojim poddisciplinama. Retorička poddisciplina *ars dictaminis*, koja se razvija kao rezultat Gregorijanske revolucije XI. stoljeća, kroz niz je modelnih govora, pisama i ranih udžbenika iskazivala određene stavove o podrijetlu moći (*potes-tas*), vlasti te prirodi političkih zajednica. Izlaganje će se fokusirati na anonimni rad *Oculus pastoralis sive libellus erudiens futurum rectorem populorum* koji datiramo u dvadesete godine 13. stoljeća. Preciznije, proučit ću prvi *divisio* teksta koji se bavi koncepcijom javnog autoriteta i izvorom moći. Usporedit ću ideje koje nalazimo u ovom tekstu s idejama koje nalazimo u *Summi Dicataminis* Guida Fabe i *Formulario d'alucuzzioni* za kojeg se smatra da ga je napisao Matteo dei Libri. Točnije, približit ću ideju i viđenje svijeta kakve su imali srednjovjekovni *dictatores*. Njihove poglede na svijet, točnije na vlast i prirodu vlasti, usporedit ću s onim idejama koje donosi Toma Akvinski u svojem djelu *De regno, ad regem Cypri*. Usporedit ću kakve vrste uređenja i vladara prepoznaju i *dictatores* i Toma Akvinski, kakvu vlast preferiraju i kome se najviše obraćaju te ću se naposljetku osvrnuti na prirodu samih djela.

Medieval *dictatores* on Authority and Power; Comparison of Political Positions in *ars dictaminis* and Thomas Aquinas' *De regno, ad regem Cyprii*

The High and Late Middle Ages saw the development of universities in northern Italy, and with them the development of rhetoric and its

sub-disciplines. The rhetorical sub-discipline of *ars dictaminis*, which developed as a result of the Gregorian revolution in the 11th century, has, through various model speeches, letters and early textbooks, made specific statements on the genesis of power (*potestas*), public authority and the nature of political communities. This presentation will focus on the anonymous work *Oculus pastoralis sive libellus erudiens futurum rectorem populorum*, dated to the second decade of the 13th century. More specifically, I will examine the first *divisio* of the text, which explores the concept of public authority. I will compare the ideas we find in this text with those found in the *Summa Dictaminis* of Guido Faba and the *Formulario d'alucuzzioni*, thought to have been written by Matteo dei Libri. Specifically, I will try to bring out the idea and view of the world shared by the medieval *dictatores*. I will compare their views of the world, or more specifically of power and the nature of that power, with the ideas put forward by Thomas Aquinas in his *De regno, ad regem Cypri*. I will compare the types of government and rulers recognised by both *dictatores* and Thomas Aquinas, which type of government they prefer and to whom they address their works, finally I will examine the nature of said works.

MAJA POLJAK

*Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
University of Zadar, Croatia*

Vlastitosti ljudske duše prema Tomi Akvinskome

Unutar antropološke misli Tome Akvinskoga, pitanje postojanja i vlastitosti ljudske duše predstavlja jedno od centralnih pitanja te pretpostavlja poznavanje osnova Tomine metafizike, kozmologije i filozofije spoznaje. Iako Tomino shvaćanje o ljudskoj duši možemo naći u njegovim raznim djelima, među najvažnija zasigurno spadaju *Suma teologije*, *Suma protiv pogana*, *O duši* i *Komentar Aristotelova djela O duši*. Među temeljne vlastitosti ljudske duše možemo navesti sljedeće: nematerijalnost, složenost od biti i bitka, samostalnost i besmrtnost. Cilj je izlaganja objasniti prethodno spomenute vlastitosti duše te ponuditi neke od argumenata koje Toma navodi u svojim djelima.

The Characteristics of the Human Soul According to Thomas Aquinas

In the anthropological thought of Thomas Aquinas, the question of the existence and characteristics of the human soul is one of the central questions and presupposes a knowledge of Thomas' metaphysics, cosmology and epistemology. Although Thomas' understanding of the human soul can be traced in many of his works, among the most prominent are *Summa Theologiae*, *Summa Contra Gentiles*, *De Anima* and *Thomas' Commentary on Aristotle's Work On the Soul*. Among the basic characteristics of the human soul are: immateriality, composition of essence and existence, independence and immortality. The aim of this presentation is to explain the above characteristics of the soul and to offer some arguments that can be found in Thomas' works.

EDI RADAN

*Graditeljska škola Čakovec, Hrvatska /
Civil Engineering School Čakovec, Croatia*

Tomizam u talijanskoj renesansi: Padovansko sveučilište

Unatoč širenju filozofije platonističke orijentacije (zajedno s čitavim nizom hermetičkih utjecaja) u okviru talijanske renesanse, pokušaji marginaliziranja aristotelizma na onodobnim sveučilištima ne nailaze na širi odjek. Pri spomenu renesansnog aristotelizma neizbježno povlačimo analogiju s tomističkom filozofijom u renesansi, o čemu piše i utjecajni P. O. Kristeller. Ovaj slabo istražen rukavac renesansne misli poznat i kao *Via Thomae*, kao naglašena suprotnost *Via Scoti*, pokazuje se najvitalnijim na sveučilištu u Padovi gdje se upuštao u polemike s protagonistima obnovljene platonističke, neoplatonističke kao i hermetičke misli (primjerice F. Petrić). Škola polemizira s albertistima i nominalistima, pristašama L. de Moline, kao i s alternativnim interpretacijama Akvinčeve misli (F. Suarez). Iz navedenog vidimo kako se tomistička misao upisivanjem u renesansnu misaono-duhovnu riznicu markirala kao bitna karika mediteranske filozofije, gdje je doprinijela novovjekovnom razvoju eksperimentalne metode i znanosti.

Thomism in the Italian Renaissance: University of Padua

Despite the spread of Platonic oriented philosophy (along with a whole range of Hermetic influences) in the Italian Renaissance, attempts to marginalise Aristotelianism in the universities of the time had no significant effect. As for Renaissance Aristotelianism, there is an unavoidable analogue to Thomistic philosophy in the Renaissance, as discussed by the renowned P. O. Kristeller. This poorly researched branch of Renaissance thought, also known as the *Via Thomae* in clear contrast to the *Via Scoti*, proved to be extremely exuberant at the University of Padua, polemicalising with the protagonists of renewed Platonic, Neoplatonic

and Hermetic thought (e.g. F. Petrić). This school also polemicised with the Albertists and Nominalists, the followers of L. de Molina, as well as with alternative interpretations of Aquinas' thought (F. Suarez). It is clear from the above that Thomistic thought, which was included in the intellectual and spiritual treasury of the Renaissance, was an important link in Mediterranean philosophy, where it contributed to the modern development of experimental methodology and science.

HRVOJE RELJA

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Trajna aktualnost tomističke metafizike

Stoljetna tradicija kršćanske filozofije filozofiji Tome Akvinskog dodijelila je titulu *philosophia perennis* – vječna filozofija. U izlaganju pod gornjim naslovom nastojat će se ukazati na razloge koji sačinjavaju upravo tu trajnu aktualnost tomističke metafizike i neprolazni značaj tomističke filozofije. Najprije će se pokazati da je čovjek po svojoj naravi metafizičar, tj. da čovjek kao razumno biće, živeći iskustvo realnosti, postavlja metafizička pitanja. Zatim će se pokazati kako on na ta metafizička pitanja daje i zdravorazumske odgovore metafizičkoga dosega. Konačno, budući da metafizika Tome Akvinskog tematizira upravo to bitno ljudsko iskustvo, argumentirano ukazujući na nužnost utemeljenja realnosti u Bitku, Tomina metafizika bitka, zaključuje se, ima trajnu filozofsku relevantnost.

The Enduring Relevance of Thomistic Metaphysics

The centuries-old tradition of Christian philosophy has given the philosophy of Thomas Aquinas the title *philosophia perennis* – eternal philosophy. This paper will attempt to identify the reasons for the perennial relevance of Thomistic metaphysics and the timeless significance of Thomistic philosophy. First, it will be shown that man is by nature a metaphysician – that is, as a rational being experiencing reality, he asks metaphysical questions. Next, it will be shown how he also provides reasonable answers of metaphysical scope to these questions. Finally, since Thomas Aquinas' metaphysics addresses precisely this essential human experience and argues for the necessity of grounding reality in being, it is concluded that Aquinas' metaphysics of being has lasting philosophical relevance.

TVRTKO SRDOC

*Higher Institute of Philosophy, KU Leuven, Belgium /
Viši institut za filozofiju, Katoličko sveučilište u Leuvenu, Belgija*

How Did the Early Thomists Defend Thomas? An Example From Bernard of Auvergne's *Reprobatio contra Henricum*

This presentation examines Bernard of Auvergne's (d. ca. 1307) defense of Thomas Aquinas (ca. 1225–1274) against Henry of Ghent's (ca. 1217–1293) critique. More particularly, it focuses on the philosophically wide-ranging issue of the primacy of intellect or will within the soul. Using Bernard's *Reprobatio contra Henricum* (MS. Bologna, Archiginnasio A 943), I analyze his response to Henry's *Quodlibet* I, q. 14 ("Utrum voluntas sit superior intellectu vel e converso"). This is based on my edition of Bernard's *quaestio* which has not been edited before. The presentation follows a structured approach: first, outlining Thomas' 'intellectualist' position, then examining Henry's 'voluntarist' critique, and finally, presenting Bernard's Thomistic defense. By comparing Henry's critique with Bernard's response, this presentation (and subsequent work) is contribution to the understudied topic of early Thomist strategies in countering contemporary objections. It will shed much needed light on the early 14th c. Parisian (anti)Thomist intellectual debate.

Kako su rani tomisti branili Tomu? Primjer spisa *Reprobatio contra Henricum* Bernarda od Auvergne

Ovo izlaganje istražuje obranu Tome Akvinskog (oko 1225. – 1274.) od kritike Henryja od Ghenta (oko 1217. – 1293.) koju izlaže Bernard od Auvergne (umro oko 1307.). Konkretnije, ono se usredotočuje na rašireni filozofski problem primata razuma ili volje unutar duše. Koristići Bernardov spis *Reprobatio contra Henricum* (MS. Bologna, Archi-

ginnasio A 943), analizirat ću njegov odgovor Henrijevu *Quolibetu* I, q. 14 (“Utrum voluntas sit superior intellectui vel e converso”), na osnovi moje redakcije Bernardova *quaestija* koje nije bilo obrađivano ranije. Izlaganje prati strukturiran pristup: prvo ocrtava Tominu »intelektualističku« poziciju, zatim razmatra Henryjevu »voluntarističku« kritiku te, konačno, predstavlja Bernardovu Tomističku obranu. Uspoređujući Henryjevu kritiku s Bernardovim odgovorom, ovo je izlaganje (i rad koji mu slijedi) prilog nedovoljno proučavanoj temi ranih tomističkih strategija oponiranja suvremenim prigovorima te će osvijetliti ranu četrnaestostoljetnu parišku (anti)tomističku intelektualnu debatu.

LUKA TRIPALO

Glas Koncila, Zagreb, Hrvatska /

Glas Koncila, Zagreb, Croatia

Corda, voces et opera: sv. Toma Akvinski kao pjesnik, poetolog i poetičar

Osim filozofskih radova iz kojih se iščitava i lektira brojnih antičkih pjesnika, korpus sv. Tome Akvinskoga čini i skroman, ali uzoran pjesnički opus srednjovjekovnoga crkvenoga latinитета, kao i više kritičkih komentara pjesničkih knjiga Svetoga pisma. No unatoč golemu izvanknjiževnu utjecaju poezije sv. Tome Akvinskoga, unatoč važnu mjestu poetičkih argumenata u njegovoj filozofiji i unatoč činjenici da je umro tumačeći Pjesmu nad pjesmama, njegovi poetički nazori u autorskom, filološkom i estetskom smislu nisu doživjeli obuhvatniju obradu ni u književnoj kritici ni u filozofiji. Na temelju Tominih poetskih uradaka za tijelovsku liturgiju, poetoloških zapažanja iznesenih u biblijskim komentarima i poetičkih lokusa razasutih u njegovim filozofskim djelima, iznosi se ocrt trostruke poetike sv. Tome Akvinskoga kao umjetničko naličje njegovih teoloških i filozofskih uvida, ali i kao važna postaja razvoja europske misli o književnosti.

Corda, voces et opera: The Poetry, Poetology and Poetics of St. Thomas Aquinas

In addition to philosophical works, which reveal his acquaintance with numerous ancient poets, the corpus of St. Thomas Aquinas includes a modest but exemplary poetic work of medieval ecclesiastical Latinitas, as well as several critical commentaries on the poetic books of Sacred Scripture. However, despite the enormous extra-literary influence of Thomas Aquinas' poetry, despite the significant place of poetic arguments in his philosophy, and despite the fact that he died interpreting the Song of Songs, his poetic views in the authorial, philological and

aesthetic sense have not been comprehensively treated in either literary criticism or philosophy. Drawing on Thomas' poetic works for the Corpus Christi liturgy, poetological observations in his biblical commentaries, and poetic loci scattered throughout his philosophical works, an outline of the threefold poetics of Thomas Aquinas is presented as the artistic flipside of his theological and philosophical insights, but also as an important stage in the development of European thought on literature.

VANI ROŠČIĆ

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

Koncepcija ljepote u misli Tome Akvinskog

U vremenu u kojem je ljepota jedina vrijednost koja još uvijek izgleda zanimljivom, vrlo je začuđujuća činjenica kako je taj interes često bilo ograničen na neku nedefiniranu čežnju za ljepotom ili se pozornost usmjerava isključivo na umjetničku ljepotu. Međutim, posljednjih su se godina pojavile brojne studije s ciljem ocrtavanja specifičnog statusa *pulchruma* i njegovih različitih aspekata. U ovom ćemo izlaganju istraživati tekstove Tome Akvinskog s ciljem analiziranja pojma ljepote kroz privlačnost i užitek, subjektivnost i objektivnost, iznoseći na vidjelo i određene aporije vezane uz uvjerenja o transcendentalnoj koncepciji ljepote kod suvremenih autora, tražeći među tim interpretacijama Tomine misli koordinate preko kojih bi se mogli približiti razumijevanju ne samo pojavnosti nego temelja i biti ljepote.

The Concept of Beauty in the Thought of Thomas Aquinas

At a time when beauty seems to be the only value that is still interesting, it is surprising that this interest has often been limited to an undefined desire for beauty, or that attention has been focused exclusively on artistic beauty. In recent years, however, a number of studies have been carried out with the aim of defining the specific status of the *pulchrum* and its various aspects. In this lecture, we will explore the texts of Thomas Aquinas with the aim of analysing the concept of beauty in terms of attraction and pleasure, subjectivity and objectivity, bringing to light certain aporias related to the beliefs about the transcendental concept of beauty in contemporary authors, and looking for coordinates among these interpretations of Thomas' thought that could bring us closer to understanding not only the appearance, but also the foundation and essence of beauty.

SLOBODAN STAMATOVIĆ

*Split, Hrvatska /
Split, Croatia*

Helenističko otkriće idealizma

Povijest helenističke filozofije obilježena je njenim odnosom prema Platonu. Ona počinje bijegom od Platona (*fuga Platonis*) čime je na helenističkoj filozofskoj sceni najprije zavladała *corporealistička ontologija* u svoje dvije varijante: *materijalističkoj* i *psihofizikalističkoj*. Prva dva stoljeća helenističkog razdoblja nitko više nije zastupao idealizam. No kako je dolazilo do dubljeg prožimanja između dominantne grčke kulture i staroorijentalnih religioznih tradicija, u jednom je trenutku na helenističku scenu stupilo nešto bitno drugačije: netko je otkrio idealističku perspektivu čime je otvorio vrata zbiljskom povratku Platonu (*redditio ad Platonem*). Time je započeo razvoj *helenističkog platonizma*, koji s vremenom stječe status *perenijalne filozofije*, te u 3. st. dolazi do velikog obrata na antičkoj filozofskoj sceni: corporealizam uzmiče i prepušta mjesto idealizmu kao jedinog ontološkoj paradigmi *kasnoantičke filozofije*.

Prevrat znanstvene paradigme nikad se ne zbiva preko noći, i u ovom se slučaju radilo o prilično dugotrajnom procesu koji pokazuje kako je Platon od gubitnika postao pobjednikom u povijesnom razvoju *helenističke filozofije*, razdjeljujući je na ono staro i novo u njoj, to jest na *starohelenističku* i *novohelenističku filozofiju*. U izlaganju ćemo pokušati ustanoviti glavne aktere i motive tog velikog filozofskog zaokreta, *helenističkog otkrića idealizma*, i ukazati na perenijalni karakter temeljā *novohelenističke filozofije*.

The Hellenistic Discovery of Idealism

The history of Hellenistic philosophy is marked by its relationship to Plato. It begins with the flight from Plato (*fuga Platonis*), which resulted

in the Hellenistic philosophical scene being dominated by *corporealist ontology* in its two variants, *materialist* and *psychophysicalist*. During the first two centuries of the Hellenistic period, no one advocated idealism anymore. However, as the dominant Greek culture and the Ancient Oriental religious traditions became increasingly intertwined, at some point something fundamentally different entered the Hellenistic scene: someone discovered an idealist perspective that opened the door to a real return to Plato (*redditio ad Platonem*). This marked the beginning of the development of *Hellenistic Platonism*, which over time acquired the status of a *perennial philosophy*, and in the 3rd century a major turning point occurred on the ancient philosophical scene: corporealism receded and gave way to idealism as the only ontological paradigm of *Late Antique philosophy*.

A scientific paradigm shift never happens overnight, and in this case it was a rather long-term process, showing how Plato went from being a loser to a winner in the historical development of *Hellenistic philosophy*, dividing it into what was old and what was new in it, i.e. into *Old Hellenistic* and *New Hellenistic philosophy*. In our presentation we will try to identify the main actors and motives of this great philosophical turn, *the Hellenistic discovery of idealism*, and point out the perennial character of the foundations of the *New Hellenistic philosophy*.

ŽELJKO ŠARIĆ

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Philosophy, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina*

Eros kao put prema besmrtnosti: Diotimina dijalektika ljubavi

Ovaj rad pruža dubinsku analizu Diotimine vizije erosa u Platonovoj *Gozbi*, istražujući njegovu dvoslojnu prirodu kao sredstvo za postizanje besmrtnosti i kao refleksiju evolucijskih aspekata ljubavi i smrtnosti ljudske prirode. Diotima uvodi ideju »trudnoće« i »rađanja« kao metafore koje simboliziraju ljudsku želju za stvaranjem i ostavljanjem trajnog traga. Ovo stvaranje može biti biološko (potomstvo), ali i intelektualno ili duhovno (stvaranje djela, dostizanje mudrosti). Težnja za rađanjem u ljepoti povezuje eros s idejom besmrtnosti. Rađanjem, bilo kroz potomstvo ili kroz djela, smrtna bića postižu određenu vrstu trajnosti, nadilazeći svoju prolaznost. Kroz detaljnu hermeneutičku i kontekstualnu analizu primarnih tekstova, istražujemo kako Diotimin govor o smrtnosti posjeduje latentne naznake evolutivnog shvaćanja ljubavi, gdje erotski impuls djeluje ne samo kao individualna težnja k besmrtnosti, već i kao mehanizam kolektivnog prijenosa kulturnih i bioloških vrijednosti. Ova perspektiva omogućava reinterpetaciju erosa kao dinamike koja integrira biološke instinkte i kulturne aspiracije, sugerirajući da ljubav, shvaćena kroz evolutivnu prizmu, igra ključnu ulogu u očuvanju i transformaciji ljudske egzistencije. Rad, time, nudi sintezu klasične filozofske misli i suvremenih teorijskih pristupa, pozivajući na prevrednovanje tradicionalnih epistemoloških i ontoloških paradigmi, te ukazuje na mogućnost da su Diotimine ideje prethodile modernim konceptima evolucijske biologije i psihologije ljubavi.

Eros as the Path to Immortality: Diotima's Dialectic of Love

This paper provides an in-depth analysis of Diotima's vision of *eros* in Plato's *Symposium*, exploring its dual nature as both a means of achieving immortality and a reflection of the evolutionary aspects of love and the mortality inherent in human nature. Diotima introduces the idea of "pregnancy" and "birth" as metaphors that symbolise humanity's desire to create and leave a lasting legacy. This creation can be biological (offspring), but also intellectual or spiritual (the production of works, the attainment of wisdom). The aspiration to "give birth in beauty" links *eros* to the concept of immortality. Through procreation, whether through offspring or creative works, mortal beings achieve a form of permanence, transcending their ephemerality. Through a detailed hermeneutic and contextual analysis of primary texts, this study examines how Diotima's discourse on mortality contains latent indications of an evolutionary understanding of love, in which the erotic impulse functions not only as an individual's pursuit of immortality but also as a mechanism for the collective transmission of cultural and biological values. This perspective enables a reinterpretation of *eros* as a dynamic that integrates biological instincts and cultural aspirations, suggesting that love, understood through an evolutionary lens, plays a crucial role in the preservation and transformation of human existence. The paper thus offers a synthesis of classical philosophical thought and contemporary theoretical approaches, calling for a re-evaluation of traditional epistemological and ontological paradigms and suggesting that Diotima's ideas may have anticipated modern concepts in evolutionary biology and the psychology of love.

NENAD VERTOVŠEK

*Poslovno veleučilište Zagreb, Hrvatska /
Zagreb School of Business, Croatia*

Prožimanje mitskog i filozofskog u staroegipatskom poimanju i percepciji svijeta, čovjeka, života i smrti

Mitsko i filozofsko promišljanje stepenice su razumijevanja čovjekove nutrine i pogleda na vanjski svijet. Stepenice su povezane kada mit uvodi »red« u različite fenomene, a imaginacija i razum služe spoznaji našeg bića i bitka. Mit potiče, kako to zorno prikazuje staroegipatska misao, iz poimanja čovjeka i prirode, ne iz izravnog umovanja, ali je umovanje »voda koja okreće mlin mitskog«.

Poruke drevnog Egipta su kako razumjeti vlastitu egzistenciju i prevladati probleme i proturječnosti bivstvovanja. Njegova mitologija je, ističe Eliade, prodor svetog u profano, a po Casireru, suprotstavljajnje svetog i profanog u mitu omogućava daljnju spoznaju. Počevši od osnovnih počela života – Netera – koji odražavaju smisao postojanja univerzuma, tako i ljudski život i postojanje te prijelaz u smrt kao drugu razinu postojanja, odražavaju mitsko ruho, metafizički krajolik i mnogoznačnost staroegipatskog promišljanja.

The Interpenetration of the Mythical and the Philosophical in the Ancient Egyptian Understanding and Perception of the World, Man, Life and Death

Mythical and philosophical reflection are the steps towards understanding man's inner self and his view of the outer world. These steps were interrelated when myth introduced "order" into various phenomena, when imagination and reason served the knowledge of our being and existence. Myth, as ancient Egyptian thought clearly shows, arises from the understanding of man and nature, not from direct reasoning, but reason is "the water that turns the mill of the mythical".

Ancient Egypt's messages to us are how to understand our own existence and how to overcome the problems and contradictions of being. Its mythology is, according to Eliade, the penetration of the sacred into the profane, while, according to Cassirer, the opposition of the sacred and the profane in myth enables further knowledge. Starting from the fundamental principles of life – the Neter – which reflect the meaning of the existence of the universe, human life and existence, and the transition to death as a second level of existence, reflect the mythical attire, the metaphysical landscape and the diversity of ancient Egyptian reflection.

IVAN VRANJEŠ

Pametnom Dosta, Osijek, Hrvatska /

Pametnom Dosta, Osijek, Croatia

Sveti Toma Akvinski uz Zimmermanov kut političkog ringa međuratne Hrvatske

Učenje Tome Akvinskog, kao službeno učenje Crkve već stoljećima, vremenom je nailazilo na brojne prilagodbe i izazove da bi odoljelo tada aktualnim društveno-političkim stanjima. No najizazovnije povijesno razdoblje za spomenuto učenje zasigurno je 20. stoljeće, razdoblje krajnosti i svjetskih sukoba.

Sročeno boksačkim rječnikom, *trener* sveti Toma Akvinski svog je *borca* za to razdoblje našao u istaknutom predstavniku suvremene hrvatske filozofije i teologije Stjepanu Zimmermanu.

Ovo će izlaganje prikazati Zimmermanovo uozbiljenje neotomizma u okvirima međuratne Hrvatske te na koji se način ono suprotstavljalo drugim težnjama tog doba (liberalizam i marksizam). Izlaganje će upotrijebiti vlastitom kritičkom analizom Zimmermanove djelatnosti u okvirima ovog izlaganja.

Saint Thomas Aquinas and the Zimmerman Angle of the Political Ring of Interwar Croatia

The teachings of Thomas Aquinas, as the official teaching of the Church for centuries, have undergone numerous adaptations and challenges in order to withstand the prevailing socio-political conditions of the time. However, the most challenging historical period for these teachings has undoubtedly been the 20th century, a period of extremes and global conflicts.

To put it in boxing terms, the trainer of St. Thomas Aquinas found his fighter for this era in the prominent representative of contemporary Croatian philosophy and theology, Stjepan Zimmermann.

This presentation will show Zimmermann's serious approach to neo-Thomism in the context of interwar Croatia and how it opposed other dominant ideologies of the time (liberalism and Marxism). I will complement the presentation with my own critical analysis of Zimmermann's activities in the context of this discussion.

DŽEVAD ZEČIĆ

*Internacionalna akademija nauka i umjetnosti u Bosni i Hercegovini,
Sarajevo, Bosna i Hercegovina /
International Academy of Science and Arts in Bosnia and Herzegovina,
Sarajevo, Bosnia and Herzegovina*

Obrana Alberta Velikog znanosti astrologije unutar kršćanskog konteksta

Arapski znanstvenici kreativno su pomiješali mnoge tradicije kako bi stvorili arapsku znanost. Prijenos znanstvenih ideja latinskom kršćanskom svijetu iz arapskog svijeta uključivalo je opsežne arapske doprinose, ne samo u tehničkim aspektima, već i u načinu na koji su te znanosti shvaćene i prihvaćene. Albert Veliki (Albertus Magnus) napisao je djelo pod nazivom *Speculum astronomiae* oko 1260. godine. On je pružio temeljitu i znalačku obranu znanosti o astrologiji pred vjerski motiviranim protivljenjem. *Speculum astronomiae* Alberta Velikog pruža opsežne dokaze o međukulturalnim posuđivanjima znanstvenih i filozofskih ideja u predstavljanju astronomije i astrologije. Albert je prepoznao da bi Abu Ma'sharovo opravdanje za astrologiju moglo biti od instrumentalnog značaja za obranu znanosti unutar kršćanskog konteksta. Astrologija koja je toliko zanimala Alberta bila je primamljivo razrađen sustav koji su doveli znanstvenici koji su pisali na arapskom jeziku, poput Abu Ma'shara.

Albertus Magnus' Defense of the Science of Astrology in a Christian Context

Arab scholars creatively blended many traditions to create Arab science. The transmission of scientific ideas from the Arab world to the Latin Christian world included extensive Arab contributions, not only in the technical aspects, but also in the way these sciences were understood and accepted. Albertus Magnus (Albert the Great) wrote a work

called *Speculum astronomiae* around 1260. He provided a thorough and learned defense of the science of astrology in the face of religiously motivated opposition. Albert the Great's *Speculum astronomiae* provides extensive evidence of cross-cultural borrowing of scientific and philosophical ideas in the presentation of astronomy and astrology. Albert recognized that Abu Ma'shar's justification of astrology could be instrumental in defending the science within a Christian context. The astrology that so interested Albert was the tantalizingly elaborate system presented by scholars writing in Arabic, such as Abu Ma'shar.

TOMISLAV ZELIĆ

*Odjel za germanistiku, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of German Studies, University of Zadar, Croatia*

»Jadran je more bliskosti i zблиžavanja« – razmatranja povijesti, kulture i filozofije Jadrana jučer i danas

Razni autori ugledali su srž mediteranske kulture u Jadranu. Tako Fernand Braudel tvrdi: »Jadran sam po sebi i po analogiji s drugim morima postavlja sva pitanja koja potiču iz istraživanja Mediterana u cijelosti.« Predrag Matvejević u svom *Mediteranskom brevijaru* navodi: »Atlantik ili Pacifik mora su udaljenosti, Mediteran je more susjedstva, Jadran more bliskosti.« Jadran je za njega Sredozemno more u malome. Claudio Magris drži da je Jadran »more istinitog života« i ljudske »usklađenosti s morem«. Egidio Ivetić kaže da je Jadran sredozemno more Sredozemnoga mora. Iz svega toga proizlazi filozofijsko, kulturološko i povijesno pitanje kako jadranski diskurs funkcionira, postoje li »zakonitosti« jadranskoga diskursa te estetska, politička i religijska ideologija Jadrana. Osim toga, postavlja se i pitanje može li Jadranska kultura služiti kao paradigma ekumenizma i međureligijskoga dijaloga odnosno rješenje za globalizacijske izazove poput pitanja multikulturalnosti, interkulturalnosti i transkulturalnosti na Mediteranu i šire, jučer i danas.

“The Adriatic Is a Sea of Closeness and Rapprochement” – Reflections on the History, Culture and Philosophy of the Adriatic, Yesterday and Today

Various authors have seen the Adriatic as the core of Mediterranean culture. Thus Fernand Braudel asserts: “The Adriatic, by itself and by analogy with other seas, raises all the questions that arise from the study of the Mediterranean as a whole.” Predrag Matvejević states in his *Mediterranean Breviary*: “The Atlantic or the Pacific are seas of distance, the Mediterranean is a sea of proximity, the Adriatic is a sea of closeness.”

For him, the Adriatic is the Mediterranean in miniature. For Claudio Magris, the Adriatic is the “sea of true life” and man’s “harmony with the sea.” Egidio Ivetić believes that the Adriatic is the Mediterranean of the Mediterranean. All this raises the philosophical, cultural and historical question of how the Adriatic discourse functions, what are the “regularities” of the Adriatic discourse, and what is the ideology of the Adriatic in aesthetic, political and religious terms. It also asks whether Adriatic culture can serve as a paradigm for ecumenism and interreligious dialogue, or as a solution to the challenges of globalisation, such as questions of multiculturalism, interculturalism and transculturalism in the Mediterranean and beyond, yesterday and today.

ADRESAR SUDIONIKA /
ADDRESSES OF THE PARTICIPANTS

Gabriela Bašić Hanžek

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: gbasic@ffst.hr

Ana Martina Begić

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška 38
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ana.begic@gmail.com

Ivan Bekavac Basić

Kušlanova 59
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ivanbekavac@yahoo.com

Andrea Berber

Univerzitet u Beogradu
Filozofski fakultet
Čika Ljubina 18-20
11000 Beograd
Srbija
e-mail: andrea.berber@f.bg.ac.rs

Miriam Mary Brgles

Hrvatsko katoličko sveučilište
Sveučilišni odjel za sociologiju
Ilica 244
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: miriam.brgles@unicath.hr

Yanfu Chen

Katholieke Universiteit Leuven
Instituut voor Wijsbegeerte
Kardinaal Mercierplein 2
3000 Leuven
Belgija
e-mail: yanfu.chen@kuleuven.be

Andreas Chetkowski

ul. Stefan Stambolov 48
5000 Veliko Tarnovo
Bugarska
e-mail: andreas.chetkowski@gmail.com

Josip Čapin

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: jcapin@unizd.hr

Josip Ćirić

Sveučilište u Zadru
Odjel za informacijske znanosti
Trg kneza Višeslava 9
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: jciric@unizd.hr

Vladimir Drekalović

Baku 5
81000 Podgorica
Crna Gora
e-mail: drekalovicv@gmail.com

Vladimir Dugalić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
Petra Preradovića 17
31400 Đakovo
Hrvatska
e-mail: vladimir.dugalic1@gmail.com_

Tornike Goginashvili

Ilia State University
Savle Tsereteli Institute of Philosophy
Ilia Chavchavadze Avenue 32
0179 Tbilisi
Gruzija
e-mail: tornike.goginashvili.1@iliauni.edu.ge

Maja Herman Duvel

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: maja.herman3@gmail.com

Armin Jašarević

Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku
Mostarska bb
72270 Travnik
Bosna i Hercegovina
e-mail: jasarevic.armin@gmail.com

Josip Ježovita

Hrvatsko katoličko sveučilište
Sveučilišni odjel za sociologiju
Ilica 244
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: josip.jezovita@unicath.hr

Pavol Labuda

Palacký University Olomouc, Czech Republic
Faculty of Arts
Křížkovského 12
77900 Olomouc
Češka
e-mail: pavol.labuda@upol.cz

Lovro Knežević

Hrvatsko katoličko sveučilište
Sveučilišni odjel za sociologiju
Ilica 244
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: lovro.knezevic@unicath.hr

Desmond Maurer

International Forum Bosnia
Centre for Historical Studies
Sime Milutinovića 10
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: desmondmaurer@yahoo.co.uk

Franjo Mijatović

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Braće Branchetta 20
51000 Rijeka
Hrvatska
e-mail: franjo.mijatovic@medri.uniri.hr

Jelena Mijić

Univerzitet u Beogradu
Filozofski fakultet
Čika Ljubina 18-20
11000 Beograd
Srbija
e-mail: jelena.mijic@f.bg.ac.rs

Predrag Milidrag

Institut društvenih znanosti
Kraljice Natalije 45
11000 Beograd
Srbija
e-mail: predrag.milidrag@gmail.com

Ivan Peović

Dražanac 56
21000 Split
Hrvatska
e-mail: ipeovic@ffzg.hr

Maja Poljak

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: mpoljak@unizd.hr

Edi Radan

Zrinskih i Frankopana 4
42000 Varaždin
Hrvatska
e-mail: ediradan11@gmail.com

Hrvoje Relja

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: hrelja@ffst.hr

Vani Rošćić

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: vroscic@unizd.hr

Tvrtko Srdoc

Katholieke Universiteit Leuven
Hoger Instituut voor Wijsbegeerte
Kardinaal Mercierplein 2
3000 Leuven
Belgija
e-mail: tvrtkosrdoc20@gmail.com

Slobodan Stamatović

Put sv. Mande 8
21000 Split
Hrvatska
e-mail: sstamat@net.hr

Željko Šarić

Drage Malića 7/30
78000 Banja Luka
Bosna i Hercegovina
e-mail: zeljko.saric@ff.unibl.org

Luka Tripalo

Glas Koncila
Kaptol 8
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ltripalo@glas-koncila.hr

Nenad Vertovšek

Poljanska 6
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: nenad.vertovsek@gmail.com

Ivan Vranješ

Pametnom Dosta
Žumberačka 41
31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: info@pametnomdosta.hr

Dževad Zečić

Bulevar Kulina bana 28D
72000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: dzevad.zecic@unze.ba

Tomislav Zelić

Sveučilište u Zadru
Odjel za germanistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: tzelic@unizd.hr

IZDAVAČI

Hrvatsko filozofsko društvo

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

i

Odsjek za filozofiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Poljička cesta 35

21000 Split

ZA IZDAVAČE

Ivo Džinić

Ina Reić Ercegovac

UREDNICI

Josip Guć

Anita Lunić

Mira Matijević

KOREKTURA

Josip Guć

DIZAJN KORICA

Luka Gusić

PRIJELOM TEKSTA

Antun Mikleš

TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

100